

**Organizace pro hospodářskou
spolupráci a rozvoj**

Paříž, listopad 1997

**Direktorát pro vzdělávání, zaměstnanost,
práci a sociální věci**

PŘECHOD MEZI POČÁTEČNÍM VZDĚLÁVÁNÍM A ZAMĚSTNÁNÍM

ROZBOR SITUACE : ČESKÁ REPUBLIKA

Za publikaci odpovídají autoři a její obsah nemusí vždy vyjadřovat názory OECD nebo vlád členských zemí OECD

listopad 1997

OBSAH

1. ÚVOD	5
Účel tematické studie.....	5
Účast České republiky na projektu	5
Osnova zprávy	7
2. VZDĚLÁVÁNÍ A ODBORNÁ PŘÍPRAVA	8
Hlavní rysy situace před rokem 1990	8
Změny v řízení školství po roce 1990.....	9
Strukturální reformy a změny ve vzdělávacích drahách studentů	11
3. TRH PRÁCE.....	15
Přehled vývojových trendů	15
Aktuální úkoly a problémy	18
4. OTÁZKY A SMĚRY VZDĚLÁVACÍ POLITIKY	21
Nabídka příležitostí a jejich struktura ve sféře počátečního vzdělávání	21
Celostátní standardy, evaluace a kvalifikace	32
Zlepšení systému rozhodování	35
5. ZÁVĚRY	40
LITERATURA:	42
Příloha 1: Členové expertního týmu OECD	43
Příloha 2: Členové pracovní skupiny pro přípravu podkladové zprávy předložené Českou republikou	44

PŘEDMLUVA K ČESKÉMU VYDÁNÍ

Tato studie vznikla v rámci projektu OECD analyzujícího průběh a podmínky přechodu mládeže ze školy do zaměstnání v šesti vybraných zemích. Účast České republiky v projektu byla finančně podpořena grantem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, jehož nositelem a koordinátorem byl Národní vzdělávací fond - Observatoř pro odborné vzdělávání a trh práce.

Studie byla zpracována týmem expertů OECD, kteří se přitom opírali o národní podkladovou studii a vlastní hodnocení a zkušenosti získané během expertní návštěvy uskutečněné v květnu 1997 v České republice. Text studie byl dokončen v listopadu 1997 a nezachycuje tudíž pozdější data a změny, ke kterým došlo na trhu práce a ve vzdělávání. Tato skutečnost však nezmenšuje hodnotu provedené analýzy trendů, které jsou stále platné.

Překlad do češtiny a odbornou redakci studie zajistila Observatoř pro odborné vzdělávání a trh práce. Zpřístupnění studie široké české veřejnosti a publikace české verze byla umožněna díky finanční podpoře programu Leonardo da Vinci.

---

1. ÚVOD

Účel tematické studie

Tato publikace je součástí projektu *Tematická zpráva o přechodu mezi počátečním vzděláváním a zaměstnáním*, na němž Výbor pro vzdělávání OECD pracuje od listopadu 1996. Cílem tohoto mezinárodně srovnávacího projektu je identifikace nejvýznamnějších aspektů změn spojených s přechodem od počátečního vzdělávání do zaměstnání v jednotlivých členských zemích OECD, a na základě zjištěných dat posouzení příspěvku různých vzdělávacích přístupů k usnadnění přechodu. Podrobný popis cílů projektu, jeho vnitřní struktury a metod je obsažen v publikaci OECD (1996a).

Tematická studie přistupuje k problematice přechodu mladých lidí do zaměstnání z perspektivy celoživotního učení (viz OECD, 1996b). Přechod mezi počátečním vzděláváním a zaměstnáním je pouze jedním z četných přechodů, jimiž budou mladí lidé v dospělosti musit projít ještě mnohokrát. Je to ovšem přechod kriticky významný, neboť na tom, jak přechod mezi počátečním vzděláváním a zaměstnáním probíhá, může záviset, do jaké míry bude mladý člověk moci využít to, co ve škole získal, a bude-li mít dostatek příležitostí k dalšímu učení po opuštění školy. Pod tímto zorným úhlem usnadnit přechod ze školy do zaměstnání neznamena pouze zajistit mladým lidem práci; znamená to také pomoci jim, aby v cílevědomém učení pokračovali i v dospělém věku a zůstali produktivními a aktivními občany.

Zpracování tematických studií je poměrně nová forma aktivity OECD v oblasti vzdělávání, která začala v roce 1995 vydáním *Tematické studie o prvních letech terciárního vzdělávání*. Na rozdíl od zpráv, které se zabývají všeobecným a odborným vzděláváním v jedné zemi, se tato tematická studie soustřeďuje na nálezy a závěry v rámci mezinárodního srovnání.

Z hlediska jednotlivých zúčastněných zemí jsou tematické studie obsahově užší než souhrnné zprávy o vzdělávání v jedné zemi; jsou časově i finančně méně nákladné a nesnaží se o komplexní posouzení všech otázek vzdělávací politiky, které spadají do kompetence příslušných ministerstev. Od zprávy týkající se jedné země se liší také výsledný produkt celého projektu. Po návštěvě každé země zpracovává expertní tým stručnou "národní zprávu", která shrnuje hlavní závěry z podkladové studie a z pozorování členů expertního týmu. Pokud jde o celkový projekt bude po návštěvách všech zúčastněných zemí, které se uskutečnily během roku 1997, vydána zpráva shrnující jejich zkušenosti a odvozující závěry o alternativních přístupech a směrech vývoje. Tato publikace představuje "národní zprávu" o České republice. Stane se jedním ze zdrojů, na jejichž podkladě bude zpracována srovnávací studie shrnující výsledky analýz a přehled tendencí vzdělávací politiky v dané oblasti za všechny země zúčastněné na projektu.

Účast České republiky na projektu

Česká republika je jednou ze šesti zemí, které se účastní prvního kola daného projektu; dalšími účastníky jsou Austrálie, Kanada, Norsko, Portugalsko a Rakousko. Tyto země se navzájem liší jak politickými přístupy k přechodu mladých lidí do zaměstnání, tak i jejich širším společenským a ekonomickým kontextem. Česká společnost je společností s dlouhými a hlubokými vzdělávacími tradicemi, jejíž ekonomika se během devadesátých let prudce vyvíjela směrem k tržnímu hospodářství; zkušenosti České republiky mohou být proto velmi zajímavé pro OECD jako celek.

Účast České republiky na projektu koordinuje Národní vzdělávací fond (NVF) z pověření Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. OECD vysoce oceňuje pomoc NVF a ministerstva, včetně organizace široce založené a podnětné návštěvy členů expertního týmu v květnu 1997.

Česká republika byla druhou zemí, která byla v rámci tematického projektu navštívena. Expertní tým se skládal ze dvou členů sekretariátu OECD a dvou přizvaných expertů z jiných členských zemí OECD (viz Příloha 1). Během dvoutýdenní návštěvy členové týmu diskutovali s širokým okruhem představitelů ministerstev školství i práce, s pracovníky škol, výzkumných ústavů, zaměstnavateli, zástupci odborů, nevládních organizací, a se skupinami mladých lidí.

Diskuse se soustřeďovaly na čtyři hlavní témata:

- k jakým změnám dochází v České republice u přechodu mladých lidí ze školy do zaměstnání;
- v čem spočívají hlavní problémy a úkoly v dané oblasti, a které skupiny mladých lidí jsou nejvíce ohroženy;
- v čem lze přechod mladých lidí ze školy do zaměstnání a jeho výsledky zlepšit, a jakou specifickou úlohu by měly v tomto procesu hrát všeobecně vzdělávací a odborné školy, zaměstnavatelé a jiní klíčoví účastníci celého procesu;
- které přístupy a programy se nejvíce osvědčily, co je příčinou jejich úspěchu, a jaké překážky stojí v cestě jejich širší aplikaci.

Členové expertní skupiny vysoce oceňují vstřícná, otevřená a informačně přínosná setkání, jichž se měli příležitost účastnit. K návštěvě České republiky došlo v období její politické a finanční nestability, a pro politické představitele a vedoucí pracovníky státních institucí jistě nebylo snadné najít čas, který expertnímu týmu tak ochotně věnovali.

Členové týmu měli ještě před návštěvou možnost se seznámit s komplexní *Podkladovou zprávou*, kterou připravil NVF z pověření Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Zprávu zpracovala skupina skládající se z představitelů klíčových organizací, které se v České republice účastní na rozhodování, ovlivňování a monitorování vzdělávání a odborné přípravy (viz přílohu 2). Podkladové zprávy vypracované podle pokynů a osnov popsaných v publikaci OECD (1996a) jsou dalším významným výstupem tematického projektu. Konkrétní údaje obsažené v této publikaci pocházejí - pokud není uvedeno jinak - z podkladové zprávy.

Tato zpráva následuje velmi záhy po třech jiných zprávách o České republice, vydaných OECD: Zprávě o vysokém školství v České a Slovenské federativní republice (OECD, 1992); Zprávě o politice zaměstnanosti (OECD, 1995), a Zprávě o národní politice ve vzdělávání (OECD, 1996c). Jedním z významných rysů České republiky po roce 1990 byla nepochybně její otevřenost a ochota účastnit se na mezinárodních srovnávacích analýzách politiky vzdělávání a transformace vzdělávacího systému. Při zpracování naší vlastní zprávy jsme se sice opírali o analýzy a doporučení obsažená ve zprávách dřívějších, přihlíželi jsme však i k tomu, jak se přechod mladých lidí ze školy do zaměstnání od té doby změnil.

Je ovšem samozřejmé, že za následující text nesou odpovědnost pouze členové expertní skupiny. I když jsme bohatě čerpali z podkladových materiálů a z informací získaných při setkáních, kterých jsme se zúčastnili před návštěvou, během ní i po ní, za jakékoli omyly a nesprávné interpretace neseme odpovědnost pouze my.

Osnova zprávy

Následující text zprávy se skládá ze čtyř hlavních částí. Druhá a třetí část obsahují popis hlavních vývojových trendů ve vzdělávání a na trhu práce, charakteristických pro období po "sametové revoluci" v listopadu 1989. Jejich výsledkem byla transformace prostředí, v němž přechod mladých lidí ze školy do zaměstnání probíhá. Každá z obou částí se po stručném přehledu údajů popisného rázu soustřeďuje na témata a problémy, které členy expertní skupiny zvláště zaujaly a kterým by političtí představitelé i pracovníci odpovědní za příslušnou oblast v praxi měli i nadále věnovat zvýšenou pozornost. Ve čtvrté části předkládáme některé návrhy na změny ve vzdělávací politice, které by si možná zasloužily širší pozornosti. Vycházejí do značné míry ze slibných iniciativ ve vzdělávací politice a praxi, s nimiž se členové expertní skupiny měli možnost přímo nebo četbou seznámit během návštěvy. Část pátá posléze obsahuje stručné závěrečné poznámky.

Náměty v této zprávě obsažené berou v úvahu značný pokrok, jehož bylo v devadesátých letech v České republice při zlepšování přechodu mladých lidí ze školy do zaměstnání a při udržování nízké úrovně nezaměstnanosti dosaženo, a úsilí o další zlepšování, patrné ve všech skupinách, s nimiž tým expertů OECD o dané problematice diskutoval. Při předkládání těchto námětů jsou si autoři zároveň vědomi překážek, které každé, i sebelépe informované skupině návštěvníků stojí v cestě k plnému pochopení současné situace v České republice, a vlivu nejrůznějších činitelů, které je přitom třeba brát v úvahu.

2. VZDĚLÁVÁNÍ A ODBORNÁ PŘÍPRAVA

Hlavní rysy situace před rokem 1990

Pro systém vzdělávání a odborné přípravy v České republice před rokem 1990 byl charakteristický vysoký stupeň centralizace řízení ministerstvem školství a u odborné přípravy ministerstvy příslušnými pro jednotlivé sektory hospodářství (zemědělství, zdravotnictví, průmysl apod.). Ministerstva rozhodovala o kurikulech a certifikaci, a jejich dodržování kontrolovaly školní inspektoráty. Soukromé školy neexistovaly a možnosti volného výběru školy rodiči a žáci byly omezené. Rozložení studující mládeže do škol a odborných učilišť různého druhu a úrovně podléhalo centralizovanému plánování podle výrobních cílů v jednotlivých sektorech hospodářství. Tomu odpovídalo i financování vzdělávacích institucí ze strany příslušných ministerstev nebo národních podniků zajišťujících odborné vzdělávání a učňovskou přípravu.

Vzdělávací soustava se v té době skládala ze základního vzdělávání, které zahrnovalo primární stupeň (základní školu) a nižší ročníky sekundárního stupně, a trvalo celkem 8 let. Na základní vzdělávání navazovalo vzdělávání na vyšší sekundární úrovni, poskytované ve třech proudech: gymnáziích (4 roky), středních odborných školách (4 roky) a středních odborných učilištích většinou na podnikové bázi (v trvání 2, 3 nebo 4 let). Jelikož povinná školní docházka trvala 10 let, všichni žáci museli po dokončení základního vzdělávání absolvovat ještě alespoň dva další ročníky na škole vyšší sekundární úrovně.

Studenti gymnázií a středních odborných škol dostávali obvykle po dokončení sekundárního vzdělávání maturitní vysvědčení, které bylo a dosud je konečným dokladem o získání vyššího sekundárního vzdělání a podmínkou pro přijetí na vysokou školu. Většinu univerzitních studentů však tvořili absolventi gymnázií, zatímco absolventi středních odborných škol vstupovali přímo do praktického života anebo pokračovali ve studiu na specializovaných pomaturitních kurzech, které byly organizovány na středních odborných školách. V zásadě bylo možné získat maturitní vysvědčení i po absolvování čtyřletých odborných učilišť; ve skutečnosti ovšem toho dosáhlo jen velmi málo žáků. Většina z nich končila své počáteční vzdělávání složením učňovské zkoušky. Školská soustava však poskytovala i kursy studia při zaměstnání, které umožňovalo získat maturitní vysvědčení i po skončení počátečního vzdělávání.

V rámci sekundární vzdělávací soustavy mohli absolventi s maturitou pokračovat ve vzdělávání jeden až dva roky pomaturitním studiem poskytujícím specializovanou kvalifikaci pro určité skupiny povolání. Této možnosti využívali zejména absolventi gymnázií, kteří nebyli přijati na vysokou školu. Rozšíření možností postsekundárního vzdělávání pro tuto skupinu studentů zůstává v České republice i nadále jedním ze závažných úkolů. Vzdělávání na terciární úrovni poskytovaly univerzity nebo specializovanější technické vysoké školy, přičemž studium k dosažení magisterského titulu trvalo 4 až 6 let, a postgraduální doktorandské studium kolem 5 let.

K charakteristickým rysům vzdělávací soustavy patřila vysoká selektivita gymnázií a vysokých škol (v roce 1989 bylo přijato na gymnázia pouze 15 % z příslušné věkové skupiny, a obdobný byl i podíl přijatých na vysoké školy); dále organizace převážné části odborné přípravy na podnikové bázi (učiliště připravovala asi 60 % mládeže dané věkové skupiny k přímému vstupu do zaměstnání, nejčastěji v témže podniku, kde odborná příprava probíhala); a konečně i poměrně silně obsazený sektor středního odborného vzdělávání, profesně specializovanější a méně zaměřený na vysokoškolské studium než gymnázium (do škol tohoto typu vstoupilo v roce 1989 25 % mládeže z příslušné věkové skupiny).

Vzhledem k tomu, že centrální plánování určovalo objem výroby a potřebu pracovních sil, a volný trh pracovních sil neexistoval, neexistovala ani nezaměstnanost mládeže, a přechod od počátečního

vzdělávání a odborné přípravy do zaměstnání probíhal velmi hladce. Po dokončení počátečního vzdělávání mohla většina mladých lidí najít stabilní zaměstnání odpovídající jejich vzdělání nebo oboru, v němž se vyučili. Vinou špatné organizace práce a nízké technické úrovně na většině pracovišť byla ovšem kvalifikace mladých lidí využívána nedostatečně nebo špatně. Jak už bylo zmíněno výše, tento rigidní systém ponechával málo prostoru pro individuální volbu a iniciativu při utváření dalšího profesního postupu, jakmile se jednou mladý člověk dostal na určitou vzdělávací a pracovní dráhu.

I když se celková kvalita vzdělávání a pracovní přípravy v tehdejší Československu považovala před rokem 1990 všeobecně za vysokou, kvalifikace mladých lidí, zejména těch, jejichž pracovní příprava probíhala v podnicích, bývala poměrně úzce specializovaná a příliš přizpůsobená specifickým požadavkům podniku. Všeobecné vzdělání, jaké poskytovala gymnázia a univerzity, bylo považováno za vhodné pouze pro akademickou elitu a bylo předmětem zvláštní státní kontroly, protože vychovávalo budoucí pracovníky na vedoucích místech a příslušníky inteligence. Ve vyučování se kladl důraz na získání faktických znalostí, méně se dbalo na rozvoj širších dovedností a na individuální potřeby studentů. Poměrná snadnost, s níž se země po roce 1989 vyvíjela směrem k tržnímu hospodářství, a způsob, jakým se v roce 1993 vyrovnala s rozpadem České a Slovenské federální republiky, naznačuje, že u podstatné části pracovních sil existoval vysoký potenciál individuální flexibility a iniciativy.

Změny v řízení školství po roce 1990

Období po roce 1989 bylo obdobím podstatných změn a reforem. Vyznačovalo se silnou tendencí k decentralizaci s převedením pravomoci na školy; zřizováním soukromých škol na primární a vyšší sekundární úrovni; převedením větší části odborné přípravy, zajišťované až dosud podniky, do správy státu (původně ministerstva hospodářství, poté od roku 1996 ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy) starajícího se o výchovu takzvaných "státních učňů", a konečně i úplnou svobodou výběru školy.

Autonomie, které se školám dostalo, znamenala, že o náplni kurikula, vyučovacích metodách, volbě učebních pomůcek a školním vybavení rozhodovali poprvé ředitelé škol a učitelé samotní. Financování škol primární a sekundární úrovně - jak státních, tak i soukromých - podle počtu žáků vedlo k tomu, že školy začaly mezi sebou o žáky a finanční zdroje soutěžit. Podpořilo to také zřizování nových škol, zejména soukromých. Všechny tyto změny také zvýšily odpovědnost samotných škol za řízení vlastního provozu, nutily je hledat radu a podporu u rodičů a místní správy, a navazovat kontakt s místními podniky, což platí zejména o středních odborných školách a učilištích.

K pozitivním výsledkům tohoto převážně spontánně probíhajícího procesu přeměny systému vzdělávání a odborné přípravy patřila poměrně rychlá reakce tohoto systému na měnící se požadavky a příležitosti v pracovní sféře a v hospodářství vůbec, v nichž se ve stále větší míře uplatňovaly tržní principy. Zejména střední odborné školství a četná soukromá zařízení hbitě reagovala na rostoucí poptávku po kvalifikovaných odbornících v peněžnictví a obchodě, po ovládnání cizích jazyků a po různých profesích v sektoru služeb, jejichž příprava byla do roku 1990 značně omezená, protože centralizované plánované hospodářství bylo jednostranně zaměřeno na rozvoj primárního a sekundárního sektoru. Zdá se, že školy, které jsme navštívili, patřily k průkopníkům těchto pozitivních vývojových tendencí: transformovaly svá kurikula, vytvářely si kooperační vazby na zaměstnavatele, navazovaly kontakty se školami a jinými institucemi v jiných evropských zemích, a zvyšovaly své finanční zdroje pronajímáním nadbytečných zařízení a zajišťováním rekvalifikačních programů pro ministerstvo práce a sociálních věcí.

V četných jiných případech byli ovšem ředitelé škol a učitelé ve využití nově získané svobody liknaví a stále ještě používají starých metod řízení a výuky. Vznikla také určitá nejistota o kvalitě vzdělávání v některých školách a o hodnotě osvědčení o dosaženém vzdělání, protože neodpovídalo centrálně

plánovaným kurikulům. Navíc se zdá, že v současné době už nabídka vzdělávání zaměřeného na komerční a jiné terciárně orientované profese přesahuje poptávku, zatímco nedostatek pracovních sil v průmyslu a ve stavebnictví nutí k zaměstnávání zahraničních dělníků. Pokud jde o vysokoškolské vzdělávání začíná být problémem nechuť mladých lidí k technickým studijním oborům, což je ovšem jev společný většině členských zemí OECD.

V mnohem proměnlivějším a méně předvídatelném prostředí, v němž se dnes Česká republika nachází, nabývají na ceně kvalitní informace, s jejichž pomocí lze posuzovat výsledky změn, k nimž došlo, zabezpečovat odpovědnost ve vynakládání veřejných prostředků v systému vzdělávání a odborné přípravy, a studentům a jejich rodičům pomáhat při výběru vhodných vzdělávacích a profesních drah. Přes nesporný rozvoj institucí pro výzkum a informace nestačí existující informační základna udržet krok s prudce probíhajícími změnami. V současné době jsou k dispozici jen omezené informace o pohybu žáků uvnitř vzdělávacího systému a o přechodu ze škol na pracovní trh, i když jsme si vědomi, že v roce 1998 už budou k dispozici první výsledky rozsáhlého sociologického průzkumu absolventů škol různého typu.

V současné době lze jen s obtížemi posoudit, zda existující nízká úroveň nezaměstnanosti vyplývá z příznivé struktury a úrovně vzdělávání a odborné přípravy, anebo je důsledkem hospodářského růstu a ovšem i opožděné strukturální přestavby ve výrobním sektoru. Jelikož se tyto dvě posledně uvedené okolnosti zřejmě blíží hranicím svého příznivého působení, bude postupně stále nezbytnější utvářet strukturu vzdělávacích příležitostí s větším ohledem na pravděpodobný vývoj na trhu práce. Zkušenosti z jiných členských zemí OECD ovšem ukazují, že předpovídání vývoje na pracovním trhu - celkově i na úrovni jeho sektorů - je krajně nespolehlivé a poměrně neúčinné jako nástroj k řízení vývoje vzdělávání. Zároveň často ani jednotliví zaměstnavatelé nejsou schopni formulovat dostatečně přesně své potřeby na podnikové úrovni. Nejužitečnější údaje pro určení budoucí poptávky po pracovních silách lze obvykle získat na úrovni odvětví; sběr informací a analýzy tohoto druhu bude třeba v České republice dále rozvíjet.

Diskuse o vzdělávací politice a různá rozhodnutí přijatá vládou České republiky v posledních letech svědčí o tom, že naznačené problémy jsou brány velmi vážně. Významným krokem byla v této souvislosti publikace *Kvalita a odpovědnost*, vydaná Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy v roce 1994. Dokument směřuje k formulaci zásad, jimiž by se mělo řídit řízení budoucího vývoje vzdělávacího systému, a uvádí konkrétní opatření k dosažení lepší rovnováhy mezi zájmy a odpovědností státu, vzdělávacích institucí, žáků a jejich rodičů, a dalších klíčových aktérů, například místní správy a zaměstnavatelů. Hlavní snahou tohoto dokumentu a reform, které se o něj opíraly, bylo nalezení nástrojů, které by zajistily, že vláda bude při svém oprávněném úsilí, aby vzdělávací systém odpovídal národním potřebám, postupovat způsobem respektujícím obecně sdílené požadavky na demokratické, za občanské spoluúčasti probíhající rozhodování.

Dosáhnout této rovnováhy je obtížné, a to zejména ve společnosti, která je stále velmi podezřívavá u každého kroku, který by bylo možné vykládat jako návrat k centralizaci moci. Vzdělávací politika se v období po roce 1994 soustředovala na taková kontroverzní témata, jako:

- stanovení celostátně platných vzdělávacích standardů;
- vybudování systémů monitorování a kontroly pro hodnocení a zajišťování kvality vzdělávání;
- zlepšení průhlednosti vzdělávacího systému rozšířením informací a jejich zpřístupněním pro všechny zainteresované strany;
- zřízení a zintenzivnění činnosti podpůrného systému prostřednictvím podpory dalšího vzdělávání učitelů, pedagogického výzkumu, vydáváním instruktážního materiálu apod.;
- rozšíření základny pro financování prostřednictvím zavedení modelů finanční spoluúčasti, sponzorství a partnerství;
- zdokonalení systému financování podle nákladů na jednoho žáka, aby se zvýšila efektivita prostředků vynakládaných na vzdělávání a odbornou přípravu a podpořilo se zřizování

větších škol, které umožňují racionálnější využití budov, učebních pomůcek a přístrojového vybavení, a lepší hospodaření s lidskými zdroji v učitelstvu.

Zahájení diskuse o těchto problémových oblastech, a v některých případech i uskutečnění příslušných legislativních a administrativních změn svědčí o tom, že ve vzdělávací politice se začíná ve větší míře uplatňovat strategický a systémový způsob uvažování. Zdá se však, že dosud není zcela jasno o regulaci vzdělávacího systému a pracovní sféry prostřednictvím vhodné legislativy a s pomocí orgánů vybavených poradní i rozhodovací pravomocí, zejména na celostátní úrovni. V zájmu účinnosti fungování by v těchto orgánech měli být zastoupeni představitelé všech významných společenských a hospodářských aktérů (to znamená učitelů, rodičů, podniků, odborů a vlády). Orgány tohoto složení jsou nezbytné k vyjádření potřeb a očekávání, na něž by měly školy reagovat, ke stanovení závazných standardů kvality vzdělávání, a k určení obecných kritérií pro posuzování efektivity škol. Orgány tohoto typu mají rozhodující význam také z hlediska přechodu mladých lidí ze školy do zaměstnání, neboť přispívají k harmonizaci vztahů mezi školstvím a pracovní sférou v oblasti jejich bezprostředního dotyku - například prostřednictvím kurikulárních rad, celostátních kvalifikačních soustav, dohod o podmínkách učňovské přípravy, a programů zaměstnanosti pro ohrožené skupiny mladých lidí na trhu práce. Otázkami tohoto druhu se budeme ještě zabývat ve čtvrté části této publikace.

Strukturální reformy a změny ve vzdělávacích drahách studentů

Nejvýznamnější reformy ve školském systému, uskutečněné od roku 1990 a zaměřené na přeměnu struktury vzdělávacích institucí a vzdělávacích drah, spočívaly v:

- snížení délky povinné školní docházky z deseti na devět let. Povinná docházka do základní školy se však prodloužila z 8 na 9 let, což znamená, že veškeré povinné vzdělávání lze absolvovat v sektoru základního školství;
- zavedení speciálního typu gymnázií pro žáky s nadáním pro akademické studium již na nižší sekundární úrovni (vedle dosavadních gymnázií se čtyřletou docházkou se tudíž zřizují gymnázia s docházkou šesti- nebo osmiletou);
- zavedení integrovaných středních škol sdružujících v témže zařízení (nejčastěji v dřívějších středních odborných učilištích) střední odborné školy a střední odborná učiliště;
- zrušení dřívějších "postsekundárních studijních programů" (pomaturitního vzdělávání) a vytvoření vyšších odborných škol, které odpovídají zhruba terciární úrovni vzdělávání (úroveň 5 podle ISCED - Mezinárodní standardní klasifikace vzdělávání), administrativně jsou však součástí sekundárního školského systému.

Strukturální přestavba na vysokoškolské úrovni byla méně nápadná, ne však méně významná. Bylo zavedeno nové, kratší (tříleté) bakalářské studium, a magisterské studium bylo prodlouženo o jeden rok, takže v současnosti trvá obvykle pět let.

Nejvýznamnější důsledky těchto strukturálních přeměn pro přechod studentů ze školy do praktického života vyplývají z prodloužení počátečního vzdělávání, zavedení dalších (kratších) studijních cyklů zakončených osvědčením o dosažení středního odborného vzdělání, a ze zavedení kratšího cyklu terciárního (vysokoškolského) vzdělávání.

Prodloužení počátečního vzdělávání se projevilo výraznými změnami v počtu žáků studujících na školách vyšší sekundární úrovně (viz tab. 1). Přestože věková kohorta odpovídající žactvu škol na sekundární vzdělávací úrovni se od roku 1989-90 početně zmenšila, počet žáků vstupujících na střední odborné školy byl ve školním roce 1995-96 zhruba o 40 procent vyšší, zatímco počet žáků přijatých do středních odborných učilišť (s obvykle kratším vzdělávacím cyklem) se cca o 35 procent snížil. Z celkového počtu žáků přijatých do škol sekundární úrovně (úroveň 3 podle klasifikace ISCED)

směřuje dnes asi 37 procent do středních odborných škol, zatímco v roce 1989 jich bylo pouze 24 procent. K růstu jejich podílu došlo převážně na úkor středních odborných učilišť, v nichž dnes studuje 47 procent z celkového počtu nově přijímaných žáků na školách sekundární úrovně, zatímco v roce 1989 v nich studovalo 61 procent.

Tabulka 1. Počet studentů vstupujících na střední a vysoké školy⁺ v letech 1989-90 a 1995-96

	1989-90		1995-96	
	Studenti	Index	Studenti	Index
Gymnázia	26.300	100	26.800	102
Střední odborné školy	42.100	100	60.000	143
Střední odborná učiliště	106.100	100	68.000	64
Střední školy celkem	174.400	100	155.700	89
Vysoké školy	22.900	100	37.600	164

⁺Školy vyšší sekundární a terciární úrovně podle klasifikace ISCED
Pramen: OECD (1996c).

Také v sektoru sekundárního odborného vzdělávání je patrné, že větší počet žáků se rozhoduje pro vzdělávání s tříletým resp. čtyřletým cyklem, než pro kurzy s programem pouze jedno- až dvouletým. Výhodou čtyřletých vzdělávacích kursů je to, že umožňují přímý vstup na pracovní trh a zároveň opravňují k přijetí na vysokou školu. V důsledku těchto změn dnes prakticky celá česká populace patnáctiletých přechází po dokončení povinné docházky do škol vyšší sekundární úrovně, kde se jí dostává určité formy profesní přípravy pro odborné nemanuální profese nebo vyučení. Podíl studujících na oborech zakončených maturitou se zvýšil ze 45 procent ve školním roce 1989-90 na téměř 60 procent v roce 1995-96. Stojí však za pozornost, že podíl studujících na gymnáziích se změnil jen málo; přístup ke studiu na gymnáziích je totiž - přinejmenším ve státním sektoru - omezen přísnými přijímacími zkouškami, a vzhledem k tomu, že absolventům gymnázia, kteří se na vysokou školu nedostanou, neposkytuje získané vzdělání zřetelné kvalifikační předpoklady pro uplatnění v praxi, je gymnázium pro některé rodiny méně atraktivní než střední odborná škola. V České republice lze počítat s tím, že podíl mladých lidí ve věku 17-18 let, kteří budou chtít získat úplné středoškolské vzdělání, se bude i nadále zvyšovat, neboť jejich účast stále ještě nedosahuje průměrné úrovně v členských zemích OECD (tab. 2); při současném zaměření vzdělávací politiky však bude většina z nich navštěvovat spíše střední odborné školy a odborná učiliště, než gymnázia.

Tabulka 2. Čistá míra účasti na vyšším sekundárním vzdělávání podle věku (1994; v %)

Věk (let)	15	16	17	18	19
Česká republika	98	88	61	36	23
Země OECD (průměr)	93	88	78	65	47

Pramen: OECD (1996d)

Důsledkem prodloužení počátečního vzdělávání je také vzrůst počtu studentů přijatých na vysoké školy o 64 procent mezi lety 1989-1990 a 1995-96 (tab. 1). V současné době se denního studia na vysoké škole účastní kolem 20 procent z populace osmnáctiletých, zatímco v roce 1989-1990 jich bylo pouze 15 procent. Poptávka po vysokoškolském studiu je přitom ještě vyšší: z celkového počtu uchazečů přijímají totiž vysoké školy pouze kolem poloviny. K otázce nabídky příležitostí k vysokoškolskému studiu se vrátíme ve 4. části. Dalších asi 7 procent z populace osmnáctiletých studuje po maturitě na vyšších odborných školách (tento podíl se poněkud liší od podílu účastníků dřívějších pomaturitních kursů na školách sekundární úrovně). Celkem tudíž nejméně 25 procent české mládeže vstupuje záhy po dokončení školy vyšší sekundární úrovně na některou ze škol terciární úrovně. I když je účast na terciárním vzdělávání stále ještě zřetelně nižší než v řadě členských zemí OECD, zejména pokud jde o neuniverzitní terciární studium (tab. 3), přesto bylo dosaženo výrazného pokroku ve srovnání s dobou, kdy většina české mládeže v rámci počátečního vzdělávání nedosahovala terciární úrovně. Dosud sice ještě větší část mládeže - kolem 70 procent - po dosažení středoškolského vzdělání se školní docházkou končí a vstupuje na pracovní trh, k uplatnění na pracovním trhu lze však dospět i novými vzdělávacími drahami, jejichž spektrum se rozšiřuje.

Tabulka 3. Čistá míra účasti na terciárním vzdělávání v jednotlivých věkových skupinách (1994; v %)

	Neuniverzitní			Univerzitní		
	18-21	22-25	26-29	18-21	22-25	26-29
Česká republika	3	1	-	12	7	2
Země OECD (průměr)	6	3	2	16	12	5

Pramen: OECD (1996d)

Pouze polovina maturantů však uspěje při přijímacích zkouškách na vysokou školu, přičemž podíl úspěšných je značně rozdílný v závislosti na typu střední školy. Z absolventů gymnázií se dostane na vysokou školu kolem 90 %, z absolventů středních odborných škol 35 procent, a z absolventů středních odborných učilišť (učňovských škol) pouze 3 % (Hendrichová, 1997). Jelikož však gymnaziální sektor středního školství je menší než sektor středního odborného a učňovského školství, v celkovém počtu uchazečů přijatých na vysoké školy tvoří absolventi gymnázií pouze 54 %, absolventi středních odborných škol 38 %, a absolventi středních odborných učilišť 5 %. Mezi studenty přijatými na vyšší odborné školy činí podíl absolventů gymnázií 34 %, podíl absolventů středních odborných škol 59 %, a absolventů odborných učilišť 7 %. Většina mladých lidí, kteří nestudují na vysoké škole nebo vyšší odborné škole, má tudíž střední odbornou kvalifikaci nebo vyučení a po dokončení školy vstupují rovnou na pracovní trh.

Zajímavé informace by mohly poskytnout přesnější údaje o podílech a pracovním uplatnění mladých lidí, kteří opouštějí školu již po dvou- či tříletém studiu na středních odborných školách nebo po jednorocní pracovní přípravě na učňovské škole. Bylo by také prospěšné vědět poněkud více o přechodech žáků mezi těmito kursy a o přechodech mezi středními odbornými školami a středními odbornými učilišti (učňovskými školami). Zřizování integrovaných škol spojujících odborné vzdělávání a pracovní přípravu by bylo možné chápat jako známku větší otevřenosti přístupu a větší pružnosti vztahů mezi jednotlivými typy škol, je však méně jasné, do jaké míry došlo i k integraci jejich kurikul, vyučovacích a učebních procesů.

Rozšíření spektra škol poskytujících středoškolské vzdělání je v zásadě pozitivní trend. Cesta mladých lidí k vyššímu vzdělání je nesporně usnadněna, jestliže žádný absolvent počátečního vzdělávání neopouští školu bez vysvědčení (byť by i nesvědčilo o velkém studijním úspěchu), a jestliže každý student má možnost postoupit z nižšího stupně do vyššího na témže nebo jiném typu sekundární školy a pokračovat ve studiu na vysoké škole. I když jde o „idealizovanou vizi“ vzdělávacího systému s vyšší prostupností, potřeba flexibility v této oblasti je stále zřejmější vzhledem k rostoucím požadavkům, jaké moderní společnosti a jejich ekonomika kladou na úroveň znalostí a dovedností. Země jako Česká republika, které již zahájily celkovou přestavbu vzdělávacího systému, mají dobré předpoklady k tomu, aby prostřednictvím nově vytvářené struktury vzdělávání a profesní přípravy položily základy k vybudování společnosti založené na celoživotním učení.

3. TRH PRÁCE

Přehled vývojových trendů

Česká ekonomika a pracovní trh prošly od roku 1989 podstatnou strukturální transformací. Dosavadní příkazový systém výroby byl odstraněn, rozsáhlé části ekonomiky přešly ze státního do soukromého vlastnictví (včetně vlastnictví zahraničních podniků), hospodářství je mnohem více vystaveno mezinárodní konkurenci, k restrukturalizaci došlo i v řadě odvětví veřejného sektoru, a všechny sféry ekonomické aktivity hledí vstříc dynamické, leč nejisté budoucnosti. Za pozornost stojí fakt, že navzdory hlubokým proměnám, které se uskutečnily během tak krátké doby, nezaměstnanost zůstává nízká (v současnosti kolem 4 procent) a zdaleka nedosahuje úrovně předpovídané počátkem 90. let.

V přehledu pracovního trhu v České republice za rok 1994 (OECD, 1995) se nízká úroveň nezaměstnanosti připisuje působení tří hlavních faktorů. Prvním z nich je pokles nabídky pracovních sil související s odchodem značného počtu starších osob a žen z pracovního trhu po roce 1989. I když současně došlo ke značnému poklesu počtu pracovních příležitostí, pokles v nabídce pracovních sil byl jen o málo slabší než pokles v počtu pracovních příležitostí, takže výsledná nezaměstnanost byla nízká. Druhým hlavním činitelem byl pokles reálných mezd pod úroveň z roku 1989. Konečně třetím příčinným faktorem je podle zprávy OECD dobrá úroveň kvalifikace českého obyvatelstva, poměrně nízký podíl pracujících v zemědělství, a silná tradice průmyslové výroby v Čechách a na Moravě. Prudký rozvoj sektoru služeb nabídl množství nových pracovních příležitostí pro mládež vstupující na trh práce a pro pracující uvolněné z jiných sektorů.

Tabulka 4 obsahuje srovnání různých ukazatelů nezaměstnanosti mládeže v České republice (1994) a v 19 jiných členských zemích OECD. Hlavní výsledky srovnání lze shrnout do následujících bodů:

- Podíl ekonomicky aktivních osob ve věkové skupině 15 až 24letých činí v České republice 51 procent, a je tak o něco málo nižší, než je průměr za členské země OECD (53 %). Česká republika tím zaujímá střední pozici (desáté místo v pořadí) mezi srovnávanými 20 zeměmi. Mezi země s vyšším podílem ekonomicky aktivní mládeže patří buď státy, kde je mezi mladými lidmi velký počet učňů, kteří jsou zařazováni mezi zaměstnance (například Rakousko, Dánsko a Německo), nebo země, kde velký počet studujících má vedlejší či částečné pracovní úvazky (například Austrálie, Kanada a Spojené království). Tyto formy ekonomické aktivity mládeže se vyskytují i v České republice, jsou tu však méně časté než v mnoha jiných členských zemích OECD.
- Mezi 15 až 24letými bylo v roce 1994 v České republice pouze 8 procent nezaměstnaných, což byl podíl podstatně nižší než průměrný podíl v členských zemích OECD (18 %). Pouze v Rakousku byla nezaměstnanost mezi mladými nižší než v ostatních srovnávaných zemích.
- Z pouze průměrné úrovně ekonomické aktivity mladých lidí a z velmi nízké úrovně nezaměstnanosti mezi mladými v České republice vyplývá výjimečně nízký podíl nezaměstnaných ve věkové skupině od 15 do 24 let. V roce 1994 činil 4 procenta, což nepředstavovalo ani polovinu průměrného podílu za členské země OECD (9 procent) a zařazovalo Českou republiku na 18. místo mezi 20 zeměmi v pořadí podle tohoto ukazatele.
- Nezaměstnanost dospělých je v České republice v porovnání s ostatními zeměmi OECD ještě nižší než nezaměstnanost mládeže. V roce 1994 činila pouze 3 procenta, což se rovná jedné třetině průměrné úrovně nezaměstnanosti v členských zemích OECD. Poměr úrovně nezaměstnaností mladých k nezaměstnanosti dospělých je v České republice o něco málo

vyšší (2,7) než v členských zemích OECD (2,3). V tomto ohledu se Česká republika nacházela v první čtvrtině pořadí zahrnujícího všechny členské země OECD. Z toho vyplývá, že na rozdíl od většiny ostatních členských zemí OECD se mladým lidem v České republice daří na pracovním trhu hůře než dospělým. Tento náleží je ovšem třeba chápat v kontextu celkově velmi nízké nezaměstnanosti obou věkových skupin v České republice.

I když je nezaměstnanost v České republice vcelku nízká, existují v tomto ohledu výrazné rozdíly mezi různými skupinami a regiony. V roce 1996 bylo mezi 15 až 19letými 14 procent nezaměstnaných, zatímco mezi 20 až 24letými byla nezaměstnaných pouze 4 procenta. Potíže s nalezením zaměstnání mají zejména mladí lidé, kteří příliš brzo skončili se školní docházkou. Nezaměstnanost mezi mladými ženami je mírně vyšší než mezi mladými muži. Mezi ekonomicky aktivními postihuje nezaměstnanost mnohem více osoby, které dosáhly pouze základního nebo ještě nižšího vzdělání (10 procent), zatímco mezi osobami se sekundárním vzděláním je její podíl zhruba tříprocentní, a mezi absolventy vysoké školy je nezaměstnaných pouze 1 procento. Úroveň nezaměstnanosti se v osmi krajích České republiky pohybuje mezi 2 procenty v Praze a 7 procenty v Severočeském kraji. Rozdíly v nezaměstnanosti mezi 77 okresy jsou poněkud výraznější, s minimem 1 procenta a maximem 9 procent.

Tabulka 4. Ukazatele nezaměstnanosti, 1994

	Podíl zaměstnaných mezi 15-24 letými	Míra nezaměstna- nosti mezi 15- 24 letými	Podíl nezaměstna- ných v dané populaci	Míra nezaměst- nanosti mezi 25-64 letými	Relace míry nezaměstna- nosti mládeže k ostatní populaci
	(A)	(B)	(A*B)	(C)	(B/C)
Austrálie	69	17	12	8	2,1
Belgie	35	22	8	8	2,8
Česká republika	51	8	4	3	2,7
Dánsko	69	11	8	12	0,9
Finsko	41	34	14	17	2,0
Francie	31	30	9	11	2,7
Irsko	46	23	11	13	1,8
Itálie	38	32	12	8	4,0
Kanada	63	16	10	9	1,8
Německo	79	8	6	9	0,9
Nizozemsko	62	9	6	6	1,5
Norsko	56	13	7	4	3,3
Rakousko	62	5	3	3	1,7
Řecko	38	29	11	7	4,1
Spojené	70	16	11	8	2,0

království					
Spojené státy	58	14	8	6	2,3
Španělsko	42	45	19	20	2,3
Švédsko	51	17	9	7	2,4
Švýcarsko	44	8	4	4	2,0
Turecko	50	16	8	6	2,7
Průměr za 53 uvedené země		18	9	9	2,3
Pořadí ČR	10.	17.	18.	19.	5.

Pramen: Český statistický úřad. Výběrové šetření pracovních sil 1993; pro ostatní země: OECD (1996d). Údaje za Českou republiku se vztahují na poslední čtvrtletí roku 1993.

Od roku 1990 se struktura zaměstnanosti v České republice podstatně změnila (OECD, 1996), a to zejména v následujících ohledech:

- Zatímco v roce 1989 bylo v soukromém sektoru zaměstnáno pouze 1 procento pracovních sil, v roce 1995 už jich bylo více než 60 procent, a s největší pravděpodobností tento růst pokračoval i potom, byť pomalejším tempem.
- Před rokem 1990 byl podíl samostatně výdělečně činných osob velmi nízký, stejně jako podíl pracujících v malých podnicích (definovaných jako podniky s méně než 25 zaměstnanci).
- Podíl pracujících v zemědělství a v průmyslu klesl, zatímco podíl pracujících ve službách se ze 40 procent v roce 1989 zvýšil na více než 50 procent v roce 1994.

Tyto strukturální změny v národním hospodářství byly provázeny, a do určité míry posíleny a urychleny, zvyšujícím se výnosem investic do vzdělávání. Mzdová diferenciací byla před rokem 1990 velmi slabá, a zvýhodňovala spíše manuální a "ideologicky správné" profese než profese opírající se o získané dovednosti a znalosti. Počátkem 90. let se vláda ve snaze o kontrolu inflace a posílení makroekonomické stability pokusila vývoj mezd regulovat. Mzdová regulace, v polovině roku 1995 zrušená, však měla, jak se zdá, pouze malý vliv na růst mezd. Od roku 1990 se rozdíly ve výdělích postupně zvyšovaly, přičemž růst mezd byl podstatně výraznější u pracovníků s vyšším vzděláním, zejména pokud pracovali v soukromém sektoru národního hospodářství. Vysoká poptávka byla zejména po pracovnících ovládajících cizí jazyky, práci s počítači, marketing a peněžnictví, což zpětně zvyšovalo poptávku po vzdělání poskytovaném středními odbornými školami a vysokými školami, jak o tom svědčí růst počtu studentů, o němž jsme se zmínili v 2. části.

Tabulka 5 obsahuje údaje naznačující vliv vzdělání na rozdíly ve výši výdělku v České republice a za členské země OECD jako celek. Srovnání ukazuje, že ve srovnání s ostatními zeměmi OECD je v České republice mzdová diferenciací v závislosti na úrovni vzdělání relativně vysoká.

Tabulka 5. Relativní výdělek osob ve věku 25-64 let, podle pohlaví a stupně vzdělání
(v procentech průměrného výdělku osob s vyšším středním vzděláním = 100 %)

vzdělání	Muži::			Ženy		
	nižší střední	vyšší střední	vysoko-školské	nižší střední	vyšší střední	vysoko-školské
Česká republika.	78	100	185	73	100	168
Průměr zemí	81	100	158	75	100	159

Pramen: Český statistický úřad 1997. Mzdy zaměstnanců za rok 1997; pro ostatních 19 zemí: OECD (1996d). Údaje za Českou republiku se vztahují na rok 1996, údaje za ostatní země se vztahují na různé roky od 1991 do 1994.

Tabulka 6 ukazuje podíly zaměstnaných a podíly studujících ve třech věkových skupinách mladých lidí v České republice v roce 1993 a 1996. Růst účasti na vzdělávání je patrný z faktu, že v roce 1996 byl podíl studujících ve věkové skupině 15-19letých o 10 procentuálních bodů vyšší než tři roky předtím (74 % oproti 64 %). Podíl studujících se za tři roky zvýšil také ve věkové skupině 20-24letých, a to ze 12 procent v roce 1993 na 15 procent v roce 1996. Jak však ukazují údaje v prvním sloupci tabulky, jen velmi málo Čechů kombinuje vzdělávání se zaměstnáním. Mezi roky 1993 a 1996 se podíl zaměstnaných ve věkové skupině 15-19letých snížil ze 34 procent na 22 procenta, a to v důsledku vyšší účasti na vzdělávání a pozdějšího přechodu do zaměstnání. Pozoruhodným úspěchem zaznamenaným v tomto období byl pokles podílu mladých lidí ve věkové skupině 15-19letých, kteří ani nepracují ani nestudují, z 8 procent v roce 1993 na 6 procent v roce 1996. Právě nezaměstnaná a nestudující mládež je totiž vystavena zvýšenému riziku dlouhodobé ekonomické a společenské marginalizace, a pokles podílu této kategorie mezi mladými lidmi je proto zvláště potěšitelný.

Tabulka 6. Účast na vzdělávání a zaměstnanost podle věku, 1993 a 1996 (v % věkové skupiny)

Věková skupina	Studující		Nestudující	
	pracující	nepracující	pracující	nepracující
1993				
15-19	5	59	29	8
20-24	1	11	64	24
25-29	-	1	76	23
1996				
15-19	2	72	20	6
20-24	1	14	67	18
25-29	-	1	75	24

Pozn.: vzhledem k zaokrouhlování nemusí řádkové součty činit 100%

Pramen: Český statistický úřad. Výběrové šetření pracovních sil 1993 a 1996.

Aktuální úkoly a problémy

Přes nepochybný úspěch, jehož bylo v hospodářství České republiky od roku 1989 dosaženo, však existuje řada problémů. Hrubý domácí produkt je stále ještě nižší než v roce 1989, a produktivita práce je rovněž nízká, i když v obojím ohledu došlo od roku 1994 ke zlepšení. Obchodní bilance a běžný účet jsou výrazně deficitní, i když cestovní ruch přinášel národnímu hospodářství značné příjmy, a postavení české měny na peněžním trhu je stále ještě málo pevné. Českému průmyslu dělá dosud potíže přechod od převládajícího podílu zpracování surovin a chemických hmot k výrobě technicky

vyspělejšího zboží s vyšší přidanou hodnotou. Také demografické prognózy nabízejí pouze směr omezených výhod a dlouhodobějších varování. Počet osob ve věku od 15 do 19 let soustavně klesá od roku 1993, kdy dosahoval 909 tisíc, přičemž k roku 2000 se počítá s poklesem na 682 tisíce, což se rovná 25procentnímu poklesu během pouhých sedmi let. I když to pro mladé lidi přicházející ze školy na trh práce bude samozřejmě výhodné, celkové stárnutí populace, jehož je uvedený pokles projevem, bude vyžadovat podstatné zvýšení produktivity na jednoho pracovníka, nemá-li dojít k poklesu celkové životní úrovně.

Během naší návštěvy jsme byli častokrát ujišťováni, že jedním z významných důvodů poměrně nízké nezaměstnanosti mezi českou mládeží je její pracovní flexibilita umožněná počátečním vzděláváním a odbornou přípravou. Jistě tomu tak může být, nicméně se nezdá, že by byly k dispozici nějaké přímé údaje o podílu mladých lidí pracujících v jiných profesích než v jakých byli vyučeni, a o mobilitě pracovních sil vůbec. Celkové údaje sice naznačují, že v posledních několika málo letech změnilo zaměstnání na 40 procent pracujících, informací týkajících se mobility mladých lidí je však, jak se zdá, málo. Tuto informační mezeru by měl aspoň zčásti překlenout rozsáhlý sociologický projekt sledující pracovní uplatnění mládeže opouštějící školu, jehož první výsledky budou k dispozici v roce 1998.

Členové expertní skupiny se setkávali s obavami, že dosavadní pro zaměstnanost příznivé prostředí nepotrvá dlouho. Znamky zpomalení růstu se již objevují i v některých odvětvích, která v posledních letech poskytla množství nových pracovních míst, a to zejména pro mladé lidi - například v peněžnictví. Zaznamenali jsme také obavy, že s postupem privatizace a zaváděním nových metod podnikového řízení zesílí tlak na zvýšení produktivity s následnou ztrátou pracovních příležitostí.

Mladí lidé, kteří dnes končí školu, přicházejí na pracovní trh podstatně se lišící od toho, jaký existoval před rokem 1989. Často jsme se dokonce setkávali s tvrzením, že dříve vlastně pracovní trh vůbec neexistoval vzhledem k centrálnímu řízení alokace pracovních sil. I když prakticky každý, kdo opouštěl školu, záhy našel zaměstnání, toto zaměstnání se nemuselo shodovat s jeho kvalifikací. Produktivita zůstávala nízká, protože jednotliví pracovníci nenacházeli dost příležitostí k uplatnění vlastní iniciativy a podnikům se nedostávalo podnětů k inovacím. V důsledku nízké produktivity a neexistence tržního tlaku přetrvávala vysoká poptávka po pracovní síle, a utvrzovalo se sebeuspokojení, pokud jde o adekvátnost přípravy mladých lidí pro praxi.

V průběhu devadesátých let se důraz přesunul na odpovědnost jednotlivce za utváření jeho vlastní cesty vzdělávacím systémem, odbornou přípravou a praktickým životem. Mají-li však jednotlivci a vzdělávací instituce účinně napomáhat k řádnému fungování pracovního trhu, potřebují k tomu aktuální informace o trendech na pracovním trhu a o požadavcích kladených na uchazeče o jednotlivá povolání. Měly by být k dispozici zejména spolehlivé a pravidelně aktualizované informace o tom, ve kterých oborech se očekává nedostatek kvalifikovaných pracovních sil či naopak nezaměstnanost. Naléhavá je také potřeba lepší informovanosti o tom, jaké je faktické pracovní zařazení absolventů jednotlivých studijních nebo učebních oborů. Informace tohoto druhu by měli mít k dispozici všichni partneři, kteří se účastní na procesu vzdělávání a odborné přípravy: žáci, rodiče, učitelé, zaměstnavatelé a odbory, jakož i ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Významným příspěvkem k tomuto cíli bude dohoda o vzájemném předávání informací, uzavřená nedávno mezi ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy a ministerstvem práce a sociálních věcí, jakož i rozsáhlý průzkum absolventů škol, o němž jsme se již zmínili a jehož výsledky budou v nejbližší době k dispozici. Mezi lidmi, které jsme konzultovali, však převládá, jak se zdá, přesvědčení o tom, že přísun informací pokulhává za rychlostí změn.

Společným prvkem všech úspěšných řešení přechodu mladých lidí ze školy do praktického života, ať už se uplatnila na celostátní, regionální nebo místní úrovni, bylo vytvoření partnerských vztahů mezi vzdělávacími institucemi a podniky (OECD, 1994). Za předchozí direktivní ekonomiky vytvářely vlastně takové partnerství velké státní podniky samotné: po skončení povinné základní školní docházky navštěvovalo na 60 % mladých lidí podniková střední odborná učiliště, a většina z nich byla potom ve stejném podniku i zaměstnána. Změny provázející od roku 1990 vývoj k hospodářství opírajícímu se o volný trh - privatizace vedoucí k rozpadu velkých státních podniků, prudký rozvoj

drobných a středních podniků působících v sektoru služeb, a růst "šedé ekonomiky" - k nepoznání změnilo schopnost i zájem podniků o přímou účast na odborném vzdělávání. Důležitým úkolem vzdělávací politiky v České republice je vytvoření nové formy vztahů mezi podniky a vzdělávacím sektorem, která by na jedné straně napomáhala k uspokojování kvalifikačních požadavků moderního hospodářství, zároveň by však respektovala skutečnost, že klíčovými činiteli rozhodovacího procesu při přechodu od vzdělávání do praktického života jsou dnes mladí lidé a jejich rodiče samotní.

Jak jsme již uvedli, v České republice existuje poměrně málo příležitostí ke spojení zaměstnání se studiem. Lidí pracujících na zkrácený úvazek je málo, a totéž platí o odborné přípravě na podnikové bázi. Převážná část mladých lidí v České republice pracuje nebo studuje "na plný úvazek", anebo nepracuje a nestuduje vůbec. Tento způsob řešení přechodu mezi školou a zaměstnáním je závislý na dostatku pracovních příležitostí na plný úvazek, přístupných všem, kteří o ně stojí. Česká republika na tom byla v tomto ohledu zatím dobře. Existují však přinejmenším tři důvody, proč je záhodno tento specifický model přechodu podrobit revizi:

- I když celková situace, pokud jde o dostatek pracovních příležitostí, zůstane i nadále příznivá, lze počítat s tím, že se zvýší počet pracovních míst na zkrácený úvazek. Podobně jako ve většině jiných zemích roste i v České republice nejrychleji sektor služeb, a už ze své vlastní povahy mnohé služby mají být k dispozici tehdy, a pouze tehdy, když je lidé potřebují (například ubytovací zařízení, maloobchod, služby cestovnímu ruchu). Charakteristickým rysem těchto služeb je to, že často zaměstnávají na kratší pracovní úvazek mladé lidi, kteří bývají snáze k dispozici mimo normální pracovní dobu. Lze počítat s tím, že poroste počet studentů v řádném studijním poměru, kteří budou přijímat krátké pracovní úvazky. což si možná od škol vyžádá flexibilnější organizaci vzdělávacího procesu. Pro nezaměstnanou mládež mohou být ostatně částečné pracovní úvazky krokem k dosažení pracovního místa s plným úvazkem. Státní orgány by se měly postarat o to, aby podmínky pro získání podpory v nezaměstnanosti nečinily práci na částečný úvazek finančně neatraktivní.
- Rostoucí poptávka hospodářství po nejnovějších vědomostech a dovednostech, a podstatně vyšší příjem osob s vyšší kvalifikací povedou nejspíše k tomu, že jak pracující, tak samotné podniky budou požadovat vytváření příležitostí pro studium při zaměstnání. Mají-li být náležitě uspokojeny požadavky stále rozmanitější studentské klientely, bude to od vzdělávacích institucí vyžadovat zvýšenou vstřícnost a pružnost.
- Zkušenosti z kvalitně propracovaných soustav odborné učňovské přípravy v jiných zemích potvrzují vysoký pedagogický a motivační přínos, jehož lze dosáhnout, mají-li mladí lidé možnost kombinovat teoretické učení s aplikací poznatků a získáváním zkušeností přímo na pracovišti.

4. OTÁZKY A SMĚRY VZDĚLÁVACÍ POLITIKY

Při zpracování jednotlivých návrhů zahrnutých do této části zprávy jsme si byli vědomi toho, že k problematice přechodu mladých lidí v České republice ze školy do zaměstnání je třeba přistupovat se zaměřením na budoucnost. Nezaměstnanost mládeže je totiž v České republice v porovnání s průměrem za všechny členské země OECD mimořádně nízká, a jak se zdá, dalšího vzdělávání a odborné pracovní přípravy si zde váží jak zaměstnavatelé, tak i mladí lidé. Jak se však v diskusích, kterých jsme se účastnili, ukázalo, existuje značně rozšířený názor, že současná příznivá situace na pracovním trhu není nikterak pevná. Výhledy hospodářského růstu jsou nejisté, v některých regionech je nezaměstnanost poměrně vysoká, zejména mezi nekvalifikovanými pracovníky, zatímco v průmyslu a ve stavebnictví se kvalifikovaných pracovníků nedostává. Předpovědi počítají s nasycením poptávky po pracovních silách v peněžnictví a v sektoru služeb, což jsou obory, které v současné době přitahují značný počet studentů.

Je tudíž zcela namístě, jestliže se státní orgány v České republice zaměřují na střednědobý a dlouhodobý vývoj soustavy vzdělávání a odborné přípravy ve vztahu k očekávanému vývoji hospodářství a na pracovním trhu v České republice. Zvýšení životní úrovně obyvatel bude záviset také na schopnosti zdejšího trhu práce pružněji reagovat na zvýšenou konkurenci a na požadavky domácích a cizích spotřebitelů, pokud jde o kvalitu českých výrobků a služeb. Důležitou podmínkou dosažení větší pružnosti pracovního trhu je zabezpečení větší flexibility sektoru vzdělávání a odborné přípravy a jeho vstřícnosti vůči novým požadavkům. Nevyhnutelně přitom musí dojít i ke změně v samotném "systému" přechodu, který tvoří jakýsi most, po němž se mladí lidé dostávají ze školy na pracovní trh.

Nabídka příležitostí a jejich struktura ve sféře počítačného vzdělávání

Rovnováha mezi všeobecným a odborným vzděláváním

Členové expertního týmu plně ocenili pestré spektrum vzdělávacích institucí v České republice, jakož i skutečnost, že délka základního vzdělávání (primární a nižší sekundární úroveň) byla nedávno prodloužena na devět let. Mladí lidé tak získali další časový prostor k získání znalostí a dovedností nezbytných pro osobní růst a úspěšné zařazení do společnosti. Prodloužením základního vzdělávání se zároveň vytvořila pevná základna, na níž se potom na sekundární úrovni může plně rozvinout příprava mladých lidí pro praktický život jakožto hlavní úkol této úrovně školské soustavy. V této zprávě je pozornost soustředěna na všeobecné a odborné vzdělávání po dokončení povinné školní docházky, i když uznáváme, že základní škola hraje v přípravě mladého člověka pro uplatnění v praktickém životě klíčovou úlohu.

Institucionální struktura školské soustavy v České republice je obdobná jako ve většině států kontinentální Evropy, zejména však Evropy střední: jednotné a všeobecné primární a nižší sekundární vzdělávání, po němž následuje výběr buď do čtyřletého gymnázia zamýšleného především jako příprava pro univerzitní studium, nebo do odborných škol s maximálně čtyřletou docházkou, které jsou koncipovány především jako příprava pro vstup na trh práce, i když i z tohoto vzdělávacího směru je možný vstup na vysokou školu. O soustavách tohoto typu se často soudí, že jejich charakteristickou předností je těsný vztah mezi podniky a školami (prostřednictvím odborného školství a pracovní přípravy) a poměrně snadný přechod do pracovní aktivity, že však narážejí na určité problémy, jelikož od studentů vyžadují specializaci již v mladém věku, a rozčlenění studentů do škol všeobecně vzdělávacího směru (gymnází) a škol odborných se tak do značné míry opírá o sociální původ studentů (i když toto o České republice, jak se zdá, neplatí).

Zdá se tudíž, že Česká republika představuje extrémní případ dvousměrného systému škol vyšší sekundární úrovně. Podle údajů obsažených v publikaci OECD(1996d) studovalo v roce 1994 z celkového počtu žáků škol vyšší sekundární úrovně pouze 16 procent na školách všeobecně vzdělávacího směru, což představuje nejnižší podíl z 25 zemí, o nichž byly příslušné údaje k dispozici. Pouze Rakousko a Německo, kde tento podíl činil kolem 22 procent, Maďarsko a Itálie s podílem 27 procent, a Nizozemsko s podílem třicetiprocentním se České republice v daném ohledu blížily. Průměrné údaje za všechny členské země OECD ukazují, že 47 procent žáků škol vyšší sekundární úrovně studuje na školách všeobecně vzdělávacího a 53 procent na školách odborného směru.

Pojmy jako "všeobecné vzdělání" a "odborné vzdělání", kterých se v uvedených statistických klasifikacích používá, mohou být ovšem poněkud zavádějící. Pokud jde o Českou republiku lze téměř s určitostí předpokládat, že žáci studující na takzvaném všeobecně vzdělávacím směru - čili studenti gymnázií -při volbě školy a učební větve v rámci školy velmi silně přihlížejí k tomu, jaké povolání by chtěli budoucnosti zastávat. Na druhé straně jsme si ovšem vědomi toho, že jednou z významných změn v programech odborného vzdělávání, k nimž v České republice v devadesátých letech došlo, bylo posílení jejich "všeobecně vzdělávací" náplně, což se projevilo rozšířením vyučování českého a cizích jazyků, matematiky, společenských věd atp. Přesto si však názvy "všeobecné" a "odborné" vzdělávání podržely pro studenty a jejich rodiče svůj smysl, a potenciálním zaměstnavatelům slouží jako signály informující o stupni bezprostřední pracovní využitelnosti.

Z požadavků moderního hospodářství vyplývá, že nadále už nebude možné počítat s tím, že vzdělání a pracovní kvalifikace v mládí získaná - a to i kvalifikace silně "profesně" zaměřená - bude dostatečnou zárukou pracovního uplatnění na celý život. Okruh základních podmínek pracovního uplatnění se totiž rozšiřuje, přičemž získání a udržení slušného pracovního místa už nezávisí jenom na kvalifikaci specifické pro danou profesi; stejně významnou úlohu hrají přitom i takové činitele, jako pracovní iniciativa, osobní spolehlivost, schopnost rozhodování a ochota k učení. Strukturální změny, jimiž prochází hospodářství a společnost ve všech členských zemích OECD, jen posílily důležitost neustálého doplňování znalostí a zvyšování kvalifikace.

V úsilí o zlepšení předpokladů pro pracovní uplatnění mladých lidí se většina zemí snaží omezit ve svých vzdělávacích soustavách tradiční dělení na odborné a všeobecné či akademické vzdělávání. Tomuto cíli často slouží doplňování školního vyučování učebními stážemi na pracovištích - nejčastěji v podnicích, někdy však i ve školních dílnách. Všechny tyto změny vzdělávacích programů vycházejí z potřeby, aby se všichni studenti naučili lépe než dosud spojovat teoretické myšlení s jeho praktickou aplikací a byli tak lépe připraveni vyhovět požadavkům jejich příštího zaměstnání a dalšího vzdělávání.

Rozumíme-li tomu dobře, pak většina změn ve vzdělávacích programech, k nimž v devadesátých letech v sektoru odborného školství v České republice došlo, sloužila právě tomuto cíli. Máme však jisté pochybnosti o připravenosti určité části absolventů gymnázií pro praktický život, zejména těch, kteří se nedostanou na vysokou školu. I když jsme neměli příležitost navštívit některé gymnázium a přesvědčit se tak, jak vyučování vypadá, z toho, co jsme se dověděli, se však zdá vyplývat, že jejich programy kladou vesměs důraz na učení z knih, písemné úlohy a didaktický způsob vyučování, spíše než na samostatnou práci, práci na projektech, týmovou práci a podobné vyučovací metody.

Domníváme se, že rozvoj vzdělávání na vyšší sekundární úrovni v České republice by měl směřovat k tomu, aby si všichni studenti - bez ohledu na typ školy, kterou navštěvují - osvojili to nejlepší z toho, co jim všeobecné i odborné vzdělávání může poskytnout; tomuto cíli by měla být přizpůsobena náplň školních kurikul, přihlížející k jejich budoucím potřebám jakožto občanů i pracujících, vyučovací postupy podněcující zájem o učení a o vyniknutí, a vytváření příležitostí k získání bezprostředních zkušeností přímo v podnicích. Z toho ještě nevyplývá, že bychom se vyslovovali pro nějakou konvergenci všeobecného a odborného vzdělávání, anebo že bychom podporovali zavedení jednotného školství namísto školství diferencovaného, jaké dnes v České republice existuje. Současná struktura českého školství se zřejmě opírá o silnou společenskou podporu a úspěšně plní široké spektrum potřeb mladých lidí. Máme spíše pocit, že s dalšími změnami a s otevíráním české

ekonomiky a společnosti vůbec vůči světu budou mladí lidé potřebovat takové vzdělávání, kterým by získávali odbornou kvalifikaci a zároveň schopnost i motivaci k celoživotnímu učení.

Obecné pracovní dovednosti

Při hodnocení vztahu mezi všeobecným a odborným vzděláváním by měla být zkoumána otázka, je-li v České republice zapotřebí vymezit soubor obecných pracovních dovedností, o nichž by bylo možné předpokládat, že budou požadovány všude, bez ohledu na povahu konkrétního pracoviště, a k jejichž osvojení by měli dostat příležitost všichni studenti. S tím pak souvisí i otázka, do jaké míry mají být cíle jednotlivých vzdělávacích kurikul vyjádřeny v pojmech vyjadřujících schopnosti, čili tím, co budou žáci podle očekávání schopni *dělat*. Jde tu o cíl velmi odlišný od toho, o jaký usilovaly tradiční přístupy ke vzdělávání, které se soustřeďovaly hlavně na hodnocení znalostí, čili na to, co budou lidé *vědět*. Zejména u lidí s nižším stupněm dosaženého vzdělání je zapotřebí vypracovat postupy, jimiž by bylo možné zjistit a posoudit, čemu se naučili prostřednictvím praktických zkušeností a samostatného učení na pracovišti i mimo ně.

Obecné kvalifikační nároky uplatňované na pracovištích moderního typu se obvykle odvíjejí od několika základních schopností, jako jsou například:

- shromažďování, analýza a uspořádání informací
- sdělování myšlenek a informací
- plánování a organizování činností
- týmová spolupráce
- používání matematických pojmů a postupů
- řešení problémů
- využívání technologie

Hlavním cílem obecných schopností uvedeného druhu je usnadnění přechodu ze školy do pracovního života tím, že jejich osvojením se uspíší přeměna dosavadních studentů v platné členy pracovních kolektivů, a mladí lidé budou také lépe vybaveni k tomu, aby se vyrovnali s budoucími změnami. Dobří učitelé sice dokázali tyto schopnosti v žácích vypěstovat už dávno, v několika málo zemích se však k nim dnes začalo přihlížet i při plánování vzdělávacích kurikul a v metodologii vyučování, a začalo se také zjišťovat, do jaké míry si je žáci skutečně osvojili. Každý z těchto jednotlivých úkolů je obtížný i za předpokladu, že by bylo možné dosáhnout shody o tom, které ze schopností obecné povahy budou v budoucnosti patřit k nezbytnému vybavení osobnosti každého pracovníka. Úsilí, které se v České republice v současné době věnuje přestavbě sektoru odborného školství směrem k integraci teoretického a aplikovaného myšlení a učení, by se však k prospěchu věci mělo rozšířit i na všeobecné vzdělávací sektor.

Diverzifikace na vyšší sekundární úrovni

V České republice existuje na vyšší sekundární úrovni poměrně velký počet různých typů škol. Vedle tří hlavních forem - gymnázií, středních odborných škol a středních odborných učilišť - existují různé varianty těchto forem, jako jsou například integrované sekundární odborné školy a ekonomická resp. technická lycea, jejichž studijní programy, experimentálně ověřované v některých školách, kombinují prvky všeobecného (gymnaziálního) a odborného vzdělávání. V nedávných letech byl také obnoven starší, předválečný typ školy zaměřené speciálně na dívky ("rodinná škola"), spojující všeobecné vzdělávání s výukou ve vedení domácnosti. Existuje také značný počet speciálních škol určených ro mládež mentálně nebo tělesně postiženou. Přehled o nabídce v této oblasti je navíc ztížen skutečností, že dnes existuje významný počet nestátních - soukromých nebo církevních - škol, zejména v sektoru gymnázií a středních odborných škol.

Diverzifikace vzdělávacích institucí může být důležitým nástrojem k uspokojení rozmanitých potřeb žákovské populace, případně i nástrojem k uplatnění úzce zaměřených programů pokrývajících poptávku specifických oblastí pracovního trhu, za předpokladu, že studenti mají dostatek možností k přestupu na jiné typy škol, jestliže se jejich zájmy během doby změní. V tomto směru by mohlo pomoci nedávné zavedení výstupních bodů u jedno-, dvou-, tří- a čtyřletých oborů v rámci středního odborného vzdělávání nebo odborné přípravy. I když vzájemná horizontální a vertikální prostupnost mezi jednotlivými proudy a stupni nebyla vždy jasná, v ideální podobě měly zajistit, aby nikdo neodcházel ze školy bez vysvědčení uznávaného na trhu práce, a aby každý nadaný mladý člověk, jemuž další vzdělávání mohlo být prospěšné, mohl postoupit do škol vyššího stupně a širšího zaměření. Flexibilita tohoto druhu je nezbytná, chceme-li mladým lidem nabídnout širší spektrum možností průchodu vzdělávacím systémem, na jejichž základě by si sami mohli určit nejvhodnější cestu k zaměstnání, které by jim přinášelo uspokojení. Rozumíme-li však současné situaci v České republice dobře, existuje dosud jistý nedostatek pružnosti bránící v pohybu mezi některými typy škol. Situaci nepochybně ještě zhoršuje skutečnost, že neexistují celostátně závazné certifikační standardy.

Členové expertní skupiny přivítali snahu o zřízení škol sdružujících v témže zařízení střední odborné vzdělávání i profesní přípravu. Integrované školy by mohly poskytovat příležitost k volnému výběru vzdělávací dráhy, podobně jako reformovaný sekundární systém v Nizozemsku. Příležitosti tohoto druhu mnoha studentům vyhovují, neboť umožňují odložit volbu určitého specifického povolání a snižují tím riziko vyplývající z předčasné specializace. Nabízejí také žákům ohroženým propadnutím "cestu k ústupu" spočívající v tom, že jim poskytují vysvědčení o absolvování počátečního vzdělávání a tím zlepšují jejich šance k návratu do školy někdy později. V tomto ohledu se však nezdá, že by zmíněné úsilí vyústilo ve zřízení institucí, které by využívaly předností obou sektorů odborného školství a vytvořily integrovaný celek nabízející pružnější soustavu vzdělávacích příležitostí. Členové expertního týmu však doufají, že se integrovaným školám během let podaří vypracovat si společnou "filosofii" a že dosavadní ostrá hranice mezi odborným vzděláváním a profesní přípravou bude setřena. Integrované školy by však měly být dostatečně velké, aby se zajistila efektivita vynaložených nákladů a aby byly s to nabídnout dostatečně široký výběr cest vedoucích do světa práce.

Jedním z evidentních důsledků vysoké typové rozmanitosti českých škol je jejich malá průměrná velikost. Podkladová zpráva a diskuse s představiteli škol upozornily na existenci poměrně velkého počtu velmi malých škol. Přestože se v posledních letech celkový počet žáků na školách sekundární úrovně z demografických důvodů snížil, počet škol prudce vzrostl. Mezi školními roky 1989-90 a 1995-96 se počet gymnázií zvýšil o více než šedesát procent, a počet středních odborných škol se více než zdvojnásobil (OECD, 1996d). Podstatná část tohoto růstu připadá na účet soukromého sektoru, který tím odpovídal na poptávku ze strany rodičů. Jediným sektorem školství, v němž se počet škol snížil, byla střední odborná učiliště - zčásti proto, že více než 200 těchto zařízení bylo přeměněno na integrované školy sdružující odborné vzdělávání a profesní přípravu. Celkový počet škol vyšší sekundární úrovně se však v období mezi 1989-90 a 1995-96 zvýšil zhruba o 50 procent, a přibýlo v něm více než 600 nových škol.

Čistým výsledkem tohoto růstu je fakt, že průměrná velikost školy na vyšší sekundární úrovni činí dnes pouze něco málo přes 300 žáků (tab. 7). Zvláště malé jsou však střední odborné školy - v průměru studuje na jedné jen nepatrně více než 200 žáků; hlavní příčinou je to, že v tomto sektoru působí velký počet soukromých škol, které jsou zpravidla mnohem menší než školy státní. Existuje však i značný počet malých státních škol; v tomto případě je třeba položit otázku, jak to vypadá se strukturou jejich nákladů, a zda jsou při své omezené kapacitě rozsahem kurikul a úrovní svého vybavení s to vyhovět moderním požadavkům. Jestliže pro malou velikost základních škol lze nalézt oprávněné místně společenské a pedagogické důvody, pak na vyšší sekundární úrovni, zejména v sektoru středních odborných škol a učilišť už může malá velikost působit obtíže, pokud jde o kvalitu vyučování a jeho finanční náklady.

Tabulka 7. Vyšší sekundární školství: počet žáků a průměrná velikost školy, 1995-96

	Počet žáků	Počet škol	Průměrný počet žáků na školu
Gymnázia	131644	361	365
Střední odborné školy	177 642	834	213
Střední odborná učiliště	169 494	533	318
Integrované školy	112 874	201	562
Celkem	591 654	1929	307

Pramen: vypočteno podle údajů v OECD (1996c)

Členové expertního týmu plně podporují současnou optimalizační strategii, kterou státní orgány sledují v zájmu zvýšení efektivity nákladů, zdokonalení kontroly kvality a citlivějšího reagování na vývoj poptávky po pracovních silách a nabídky pracovních příležitostí. V rámci této strategie bude zřejmě nezbytné zabývat se též otázkou účelnosti vysoké typové diferenciaci škol na vyšší sekundární úrovni. Podle našeho názoru znamená zřizování integrovaných škol tak velký přínos z hlediska ekonomických úspor i zvýšení kvality vzdělávacího programu, že si tyto školy, poskytující odborné vzdělání i profesní přípravu, zaslouží rozvoj i na úkor ostatních typů středních škol. Lze mít pochybnosti o životaschopnosti rodinných škol v dlouhodobém výhledu. Z toho, co jsme se dověděli, vyplývá, že tyto školy neposkytují nějakou obecně uznávanou pracovní kvalifikaci, a pro školu, která je zaměřena především na přípravu dívek pro plnění domácích povinností, není podle našeho názoru v moderní společnosti místo. Pokud jde o slučování škol, chápeme, že obce se k tomu staví zdráhavě; doporučujeme proto, aby vláda vypracovala strategii, která by do optimalizačního procesu zapojovala hlavní partnery na vzdělávání zainteresované, aby se výhody citlivě prováděné optimalizace setkaly ve veřejnosti s širším porozuměním. Přitom bude záležet zejména na schopnosti prokázat, že úspory vyplývající ze slučování a rušení škol budou použity ke zvýšení kvality vzdělávání, a ne prostě ke snížení vládních výdajů.

Učňovská příprava

Otázce učňovské přípravy věnoval expertní tým velkou pozornost. Způsob, jakým je v ČR v současné době definován pojem „učěň“, je rozdílný od forem profesní přípravy, která existuje jako součást počátečního vzdělávání v mnoha členských zemích OECD. V České republice se tohoto názvu užívá hlavně pro žáky škol na vyšší sekundární úrovni, kteří navštěvují střední odborná učiliště s programy, jejichž úspěšné absolvování je zakončeno získáním výučního listu. Tito takzvaní "státní učňové" tvoří kolem 85 % všech učňů. Vzdělávací programy, kterých se účastní, se podle všech známek omezují na poměrně jednoduché manuální nebo technické úkony. I když tato státem organizovaná učňovská příprava obvykle zahrnuje také praktická cvičení v podnicích, nezdá se, že by tato fáze přípravy byla tak dokonale promyšlena jako v jiných evropských zemích, a to hlavně vinou toho, že zaměstnavatelé a odbory hrají jen omezenou úlohu při tvorbě jejích kurikul a hodnocení jejích výsledků. Zdá se také, že školy mají často potíže se zajištěním pracovní přípravy v podnicích, a že praktické zkušenosti mnoha žáků učilišť se omezují na práci ve školních dílnách, kde musí často pracovat se zastaralým přístrojovým vybavením.

Diskuse s představiteli některých velkých podniků naznačily, že by možnost podniky organizované učňovské přípravy uvítali. I když nelze počítat s návratem k systému, jakým byla tato oblast řízena před rokem 1990, vhodně uspořádaná soustava učňovské přípravy by nepochybně významně přispěla k lepšímu uspokojení potřeb mladých lidí i zaměstnavatelů a k vybudování vazeb mezi vzdělávací soustavou a trhem práce. Členové expertního týmu se k tomuto bodu nehodlají podrobněji vyjadřovat a omezují se pouze na konstatování, že zevrubná diskuse o této problematice mezi vládou a hlavními zainteresovanými partnery by byla žádoucí. Nová soustava učňovské přípravy by se mohla zavádět

postupně. Zpočátku, za současných podmínek by se mohly jednotlivé podniky případ od případu postupně zapojovat do práce existujících učilišť, středních odborných škol a středních odborných učilišť, i nadále zodpovědných za celý program učňovské přípravy. Později by se tato soustava mohla rozšířit přibráním významného podílu praktických stáží organizovaných na závodech, přičemž součástí programu by byla i účast zaměstnavatelů na posuzování jeho výsledků.

Zvlášť svízelným úkolem je získání drobných a středně velkých podniků k účasti na učňovské přípravě a na jiných formách odborného vzdělávání. Významného zlepšení nelze patrně dosáhnout bez daňových úlev a bez postupného vytváření svépomocných skupin, do nichž by se zaměstnavatelé k danému účelu sdružovali. V jiných zemích připisují drobní podnikatelé výchově učňů už tradičně velký význam, a na to by se mělo pamatovat při úvahách o budoucnosti učňovské přípravy v České republice. Nesmí se přitom zapomínat, že podobně jako v jiných zemích bude třeba o hodnotě učňovské přípravy v porovnání se všeobecným a odborným vzděláváním třeba přesvědčit nejen podniky, nýbrž také učně a jejich rodiče. Umět změnu "prodat" bývá v řadě ohledů stejně důležité, jako ji uskutečnit, což platí i o změně ve vzdělávání. Má-li se nový systém učňovské přípravy vůbec uskutečnit, musí se současně s plánováním akcí nezbytných k jeho prosazení zpracovat i plán jeho propagace.

Mezery v nabídce vzdělávacích příležitostí

Expertní tým se zaměřil na nedostatky v nabídce příležitostí ke vzdělávání v případech ztížené prostupnosti mezi vzdělávacími sektory a stupni, a v případech, kdy mohou komplikovat přechod ze školy do praktického života. Jednu skupinu studentů, pro které, jak se zdá, vhodné příležitosti chybí, jsou absolventi gymnázií, kteří se na vysokou školu nebo vyšší odbornou školu nedostali. I když tým neměl k dispozici přesné statistické údaje, zdá se, že nejde o velkou skupinu - snad kolem 10 procent kohorty absolventů gymnázií. Tato skupina, a k tomu ještě asi 10 až 15 procent vysokoškolských studentů, se patrně hodí spíše ke studiu na praktičtěji zaměřených školách, kdyby byly k dispozici, a nejlépe by se jim vyšlo vstříc rozšířením nabídky terciárního vzdělávání se zkráceným cyklem.

Další skupinou, která má potíže s přechodem do praktického života, jsou žáci, kteří opouštějí školu předčasně a bez vysvědčení o dokončeném stupni. Jejich kvalifikace neodpovídá současným požadavkům, přičemž jde o skupinu, která má tendenci k početnímu růstu, jakmile je situace na trhu práce v důsledku poklesu ekonomické aktivity napjatější. V současné době je tato skupina, jak se zdá, malá - představuje možná méně než 10 procent příslušné kohorty - vyžaduje však, aby se jí věnovala bedlivá pozornost, protože těmto lidem hrozí dlouhodobá ekonomická a společenská marginalizace, a to zejména ve venkovských oblastech. I když hlavní pozornost je třeba věnovat především opatřením, která by zabránila, aby mladí lidé opouštěli školu dříve, než dosáhnou vědomostí a dovedností nezbytných k jakémukoli zaměstnání, zůstává faktem, že určitý podíl žáků prostě na škole neuspěje. Vzdělávací programy určené pro nezaměstnanou mládež, které byly z iniciativy ministerstva práce a sociálních věcí ve spolupráci s místními školami a zaměstnavateli zřízeny na Mostecku (viz vložku 1), se zdají být slibnou cestou k návratu nezaměstnané mládeže na pracovní trh prostřednictvím zvýšení základní kvalifikace i sebedůvěry. Zkušenosti získané s tímto programem by bylo záhodno předávat zpět do škol, aby své programy upravily směrem více vyhovujícím žákům zmíněného typu, a zároveň by měly sloužit jako příklad pro jiné regiony v České republice, kde těmto žákům rovněž hrozí, že nenajdou práci.

Další obdobně problémovou skupinu představují v mnoha zemích vysokoškolští studenti, kteří studium nedokončí. I když tito lidé mohou do jisté míry využít svých alespoň částečných zkušeností získaných vysokoškolským studiem, osobní a sociální náklady studijního nezdaru mohou být vysoké. Nezdá se, že by tato skupina v České republice měla v současné době vážnější potíže s nalezením zaměstnání. Těžko se dá zjistit, zda nedokončení studia je u nich vyvoláno lákavější pracovní nabídkou anebo prostě tím, že se k vysokoškolskému studiu nehodí. Mnozí z nich vstupují rovnou do zaměstnání, kde si bezpochyby potřebné odborné znalosti doplní. Starosti dělá spíše to, že nemají v

ruce odpovídající vysvědčení, a podle názoru členů expertního týmu by si proto tato skupina v nejbližších letech zasloužila soustavnou pozornost.

Expertní tým oceňuje spolupráci mezi ministerstvem školství, ministerstvem práce a jejich úřady na úrovni okresů při budování informačních služeb a poradenství pro žáky základních i středních odborných škol (viz vložku 2). Podkladová zpráva se v této souvislosti zmiňuje o nedostatecích v informacích o možnostech pracovního uplatnění pro vysokoškolské studenty. Některé vysoké školy a fakulty mají sice, jak se zdá, vypracovány solidní programy poradenské služby pro studenty a navazují kontakty s potenciálními zaměstnavateli, celá tato sféra by se však měla vyvíjet soustavněji. Navrhujeme proto, aby si Česká republika vypracovala souhrnnou strategii poradenské služby pro studenty, která by se stejně intenzivně věnovala studentům na všech stupních a druzích škol, takže by byli dobře připraveni k volbě povolání, kdykoli budou v různých fázích života před tento úkol postaveni. Ozývají se také stesky, že leckteré soukromé školy se nedostatečně starají o umístění svých absolventů. Jde-li vskutku o závažný problém, mělo by se k jeho existenci přihlížet při zpracování celkové strategie poradenství pro volbu povolání. Strategie by měla také věnovat pozornost pracovnímu umístění "státních učňů", jejichž budoucnost není nadále nijak jistá, protože ve většině případů už nejsou smluvně vázáni na určitý podnik a odpovědnost za ně plně nesou střední odborná učiliště.

V ideálním případě by měly školy poskytovat všeobecné vzdělání a základní pracovní přípravu, zatímco zaměstnavatelský sektor by měl pečovat o výchovu specialistů a expertů. Takovou dělbu úloh však lze uskutečnit pouze tenkrát, jestliže školy jsou schopny plnit své úkoly a jestliže zaměstnavatelé jsou připraveni převzít individuálně i jako celek svůj díl odpovědnosti za vzdělávání a pracovní přípravu a aktivně se jí účastnit. Expertní tým se domnívá, že náležité rovnováhy mezi profesní přípravou probíhající ve škole a v podniku nebylo v České republice ještě dosaženo. Zejména malé podniky věnují profesní přípravě nízkou pozornost, a také jejich účast v organizačních strukturách, které mají zajišťovat kooperaci, je nedostatečná. Jako příklad lze uvést, že organizace sdružující drobné podnikatele, označované v některých zemích jako průmyslové či obchodní komory, se v České republice dosud nacházejí v embryonálním stadiu svého vývoje. Také odbory by měly hrát v oblasti profesní přípravy významnou stimulační a podpůrnou úlohu, k čemuž by patřila i spoluúčast na "školení školitelů" mezi vlastními členy. K této otázce se později ještě vrátíme.

Vložka 1: Mostecký program rekvalifikace nezaměstnané mládeže

Expertní tým vysoce hodnotí projekt "Most", zaměřený na mládež ve věku 15-18 let a probíhající v okresním městě Most. Projekt, nad nímž převzal záštitu okresní úřad práce, má mladým lidem, kteří dosáhli pouze základního vzdělání, všestranně pomáhat formou pracovního poradenství, profesní přípravy a pracovního umístění. Projekt má několik specifických rysů:

- účast na něm je dobrovolná
- vychází ze zásady, že každý člověk má právo "zažít úspěch", a opírá se o rovnoprávný vztah mezi oběma partnery - školenými a jejich školiteli
- jeho kurikulum a vyučovací metody spojují teoretické vzdělávání s praktickým výcvikem.

K výběru nezaměstnaných mladých lidí pro účast na programu dochází po předchozích informačních besedách s jejich rodiči. Každého kurzu, který trvá čtyři a půl měsíce, se účastní asi 50 mladých lidí. Mezi učební obory, které program nabízí, patří "truhlář", "kovodělník", "zedník", a "malíř pokojů". Základní pracovní příprava v těchto oborech probíhá v místní integrované škole v malých skupinách po šesti žácích s jedním učitelem či "důvěrníkem" pro každý obor. Další učiliště nabízí výuku v oborech "kuchař", "instalatér" a "krejčí". Projekt má k dispozici také statek s ubytovnou; připisuje se tomu velká důležitost, neboť jde o jakýsi "útulek" pro ty z mladých lidí, kteří se nedovedli rozhodnout pro určitý učební obor anebo o dosažení výučního listu ani nestáli.

Náplní prvního týdnu programu je "ochutnávka", při níž žáci stráví vždy jeden den na různých pracovištích, aby si sami objasnili, který obor by je bavil. Celý druhý týden potom stráví na pracovišti

toho oboru, který si vybrali; potom však mohou svou původní volbu změnit. Jakmile se profesní zájem každého žáka vyjasní, následuje tříapůlměsíční profesní příprava v daném oboru, z čehož jeden měsíc stráví u zaměstnavatele. Čtyři dny v každém týdnu chodí žák do některé školy, a jeden den stráví s "důvěrníkem", který sleduje jeho osobní vývoj a radí mu, jak si má počínat při hledání místa. Ke konci programu se pro účastníky pořádá dvoudenní rekreační výjezd do některého letoviska; připisuje se tomu velký význam jakožto odměně za jejich snahu a zároveň jako nástroji ke zvýšení atraktivity celého projektu. Každý kurz je zakončen závěrečným slavnostním předáváním osvědčení o absolvování rekvalifikačního kurzu v daném učebním oboru. Poté mají absolventi programu možnost pracovní stáže u některého zaměstnavatele; jestliže se při tom neosvědčí, obracejí se znovu na úřad práce, který jim poradí, jak dál, a nabídne další možnosti učení. Od roku 1994 se uskutečnily celkem čtyři kurzy; podle údajů úřadu práce program úspěšně absolvovalo 143 z celkového počtu 169 účastníků, a 103 z nich je toho času zaměstnáno, i když ne vždy u původního zaměstnavatele. Dalších 14 navštěvuje učňovskou školu, a 26 je opět v evidenci úřadu práce jako nezaměstnaní.

Ve srovnání s jinými projekty podobného druhu je podíl účastníků, pro které se podařilo najít pracovní místo, poměrně vysoký. Mezi důvody úspěchu mosteckého programu a jeho převzetí několika dalšími okresy patří podle našeho názoru:

- úzká spolupráce mezi školskými úřady a úřady práce;
- práce v malých skupinách;
- pečlivý výběr učitelů, kteří mají nejenom vysokou odbornou kvalifikaci, ale dovedou také citlivě pracovat s mladými lidmi, kteří v tom či onom ohledu zaostávají;
- pečlivá příprava programu výuky a učebních pomůcek;
- angažování koordinátora pracujícího na plný úvazek, který těsně spolupracuje s učiteli a je ve stálém kontaktu s místními zaměstnavateli, přičemž okamžitě řeší problémy, které se vyskytnou během pracovní stáže žáků na závodech - podle okolností i tím, že žáka přemístí k jinému zaměstnavateli;
- příznivý ohlas, jakého projekt v místě dosáhl.

Vložka 2: "VOLBA" - projekt pomoci při volbě povolání

Projekt "Volba" je určen pro žáky základních škol, kterým má pomoci, aby při rozhodování o dalším studiu a volbě povolání postupovali uváženěji a informovaněji. Jde o problematiku v České republice velmi významnou, neboť po dokončení povinné školní docházky (9. ročníku) si mohou zvolit několik různých typů škol sekundární úrovně, případně už po 6. ročníku studovat na jednom typu gymnázia. Jak jeho jméno naznačuje, projekt má žákům poskytnout znalosti a dovednosti potřebné k tomu, aby jejich volba byla uvážená. Údaje, které expertnímu týmu poskytl mostecký úřad práce, ukazují, že asi 20 procent žáků se rozhoduje špatně, o čemž svědčí to, že střední školu buď nedokončí anebo ve svém prvním zaměstnání nevyužijí vzdělání, kterého na střední škole dosáhli. Projekt "Volba" je tudíž preventivní nástroj zaměřený na snížení podílu chybných rozhodnutí.

Na projektu řízeném mosteckým úřadem práce nyní dobrovolně spolupracuje šest základních škol, po původních třech, s nimiž se před dvěma lety začínalo. Zahrnuje dvě hodiny týdně v posledních dvou ročnících základní školy, a soustřeďuje se jednak na "sebepoznání", jímž se má posílit žáková asertivita a sebedůvěra, jednak na poskytování informací o různých povoláních, o vzdělání, kterého je k jejich osvojení zapotřebí, o stavu poptávky po pracovních silách na místním a regionálním pracovním trhu, a o tom, jak se má postupovat při hledání místa. Základním cílem všech těchto opatření je zdokonalení rozhodovacích schopností žáků, aby si po dvou letech dokázali sestavit vlastní akční plán.

Pokud jde o vyučovací metody, důraz se klade na co největší přiblížení k situacím v "reálném životě", k čemuž slouží hraní rolí podle různých scénářů a besedy se zaměstnavateli a dřívějšími žáky. Každé

tří měsíce se provádí hodnocení, při němž se během řízeného rozhovoru učitele s žákem probírá, jak daleko se v práci pokročilo. Na konci každého roku se výkon každého žáka hodnotí z 12 různých hledisek s použitím pětibodové stupnice, se záměrem přiblížit toto každoroční hodnocení posuzování výkonu na pracovišti.

Účast na projektu je zatím poměrně nízká: podchycuje asi 300 z celkového počtu čtyř tisíc žáků 8. a 9. ročníku všech škol mosteckého okresu. Členům expertního týmu připadá tento projekt velmi užitečný, nejsou ovšem s to posoudit, do jaké míry duplikuje anebo doplňuje jiné formy informační a poradenské práce o možnostech vzdělávání a o volbě povolání, k nimž mají žáci základních škol přístup.

Terciární vzdělávání se zkráceným cyklem

V moderním hospodářství se pociťuje stále větší potřeba pracovníků se střední úrovní kvalifikace, při níž se předpokládá specializovanější odborné vzdělání, než jaké lze získat na školách sekundární úrovně, nevyžaduje však absolvování rozsáhlého studia univerzitního typu. Jak se zdá, v České republice je v současné době vzdělávacích programů tohoto rázu poměrně málo. Na tento nedostatek poukázala už v roce 1992 zpráva OECD o terciárním vzdělávání. Mezeru měly vyplnit tzv. vyšší odborné školy, po předcházejícím zkušebním období formálně zavedené v roce 1996. Vzhledem k tomu, že administrativně jsou tyto školy dosud zařazeny mezi školy střední, je třeba vyčkat, do jaké míry se jim podaří získat dostatečný počet studentů a poskytnout požadovanou úroveň kvalifikace. Nedostatkem širší nabídky vzdělávacích příležitostí na terciární úrovni se Česká republika výrazně liší od téměř všech ostatních členských zemí OECD, a zejména od vývojových tendencí, které se uplatňují v Evropské unii. Jak ukázala tabulka 3, účast české mládeže na terciárním vzdělávání, a zejména na studiu neuniverzitního charakteru, je značně nižší, než činí průměr za členské země OECD.

Jak se zdá, slibný počáteční krok k rozšíření příležitostí, jaký představuje zřizování vyšších odborných škol, vyžaduje další stimulaci, a expertní tým by uvítal, kdyby česká vláda i nadále podporovala rozvoj terciárního vzdělávání se zkráceným cyklem a seznamovala potenciální studenty i zaměstnavatele s jeho výhodami. V jiných zemích získali touto cestou přístup k vyššímu vzdělání lidé, kterým bylo až do té doby odepřeno, a podstatně se zvýšila kvalifikace pracujících v povoláních se střední úrovní náročnosti. Právě na této úrovni vzniklo a stále vzniká mnoho nových povolání v takových oborech, jako jsou výpočetní služby, obchod, cestovní ruch či zdravotní služby, které požadují právě tento stupeň vzdělání.

Expertní tým je přesvědčen, že inovace zmíněného druhu je zapotřebí dále rozvíjet, a to v těsné spolupráci s průmyslem, odbory a profesními organizacemi. Je třeba překonat zřejmý odpor tradičních vysokých škol k těmto vývojovým tendencím (například uzavřením smluv, podle nichž by vysoká škola sama nebo ve spolupráci s dalšími organizovala speciální vzdělávací programy s kratším cyklem); jinak hrozí nebezpečí, že v nejbližších letech budou mít s nalezením zaměstnání stále větší potíže absolventi řady oborů, zejména takových, pro které by byly vhodnější profesněji zaměřené vzdělávací kursy. Skutečnost, že počet studentů na vyšších odborných školách už dosáhl kolem jedné třetiny počtu osmnáctiletých, kteří byli přijati na vysokou školu, a to navzdory tomu, že za studium musí na rozdíl od vysokoškoláků platit, svědčí o tom, že tyto školy plní tržní poptávku. Jejich administrativní připojení k sekundárnímu školskému sektoru nám ovšem připadá poněkud anomální. Bez ohledu na to, k jakému administrativnímu zařazení těchto škol nakonec dojde, je však nezbytné zajistit, aby se těsná vazba mezi vyššími odbornými školami a školami na vyšší sekundární úrovni (středními odbornými školami) v zájmu hladkého přechodu studentů mezi oběma sektory udržela i nadále.

Zavedení nového bakalářského stupně na vysokých školách pokládá expertní tým za správný krok ke zvýšení flexibility vysokoškolského studia a jeho vstřícnosti vůči poptávce na pracovním trhu, podobně jako tomu je v jiných zemích. Dosavadní výsledky tohoto opatření se však nezdají příliš

presvědčující, neboť většina studentů ve studiu pokračuje, aby dosáhla magisterské hodnosti. Také průmysl má, jak se zdá, potíže s oceněním hodnoty bakalářské kvalifikace. Lze-li však vzdělání potřebné k zastávání míst na střední kvalifikační úrovni získat studiem o kratším trvání, nesporně to znamená významnou úsporu pro toho, kdo studium platí - ať už je to vláda, podnik nebo samotný student. Aby se proto předešlo dalšímu poklesu zájmu o bakalářské studium, bylo by namístě prozkoumat jeho příčiny a hledat cesty ke zvýšení jeho kvality i přitažlivosti.

Přijímání na vysokou školu

Přechod ze školy vyšší sekundární úrovně na školu vysokou se sice ubírá cestou dobře vyšlapanou, není však tak hladký, jak by si bylo možno přát. Členové expertního týmu obdrželi četné informace o tom, že mladí lidé pokládají za nutné podávat žádost o přijetí na několika různých vysokých školách a fakultách současně v naději, že nakonec někde uspějí. Slyšeli jsme například o studentovi, který si podal žádost o přijetí na 47 fakultách. I když může jít o krajní případ, nemůžeme se ubránit dojmu, že při současném způsobu výběrové přijímací procedury dochází ke značnému plýtvání zdroji jak u studentů a jejich rodičů, tak na straně vysokých škol a fakult přijímací řízení organizujících. Navíc to zbytečně komplikuje už tak dost složité rozhodování mladých lidí o tom, kterou z cest za vysokoškolským vzděláním a do praktického života mají zvolit.

I když nelze pochybovat o tom, že vysoké školy mají právo samy si vybírat, koho chtějí ke studiu přijmout, jde o to, aby tento výběrový proces byl co možná nejjednodušší, nejpřímější a nejotevřenější. Četné země shledaly, že je nezbytné, aby se jejich vysoké školy dohodly na jednotné přijímací proceduře, takže studenti by se rozhodovali na základě realistické úvahy a při zamítnutí ze strany jedné fakulty by automaticky věděli, na kterou jinou se mohou obrátit. Navrhuje se například, aby se zavedlo centralizované přijímací řízení, při němž by vysoké školy spolupracovaly na tom, jak uchazečům vstup usnadnit. Nejde přitom jen o otázky procedurální, ale i o otázku přijímací zkoušky. Stojí například za úvahu, zda by se hlavním kritériem přijetí na vysokou školu nemělo stát maturitní vysvědčení, pokud by se zajistila řádná evaluace škol a celého školského systému a zavedly jednotné standardy pro maturitní zkoušky. Pokud by bylo zapotřebí ještě zvláštní přijímací zkoušky na vysokou školu, uchazeči by neměli být nuceni k složení více než jedné, nanejvýš dvou.

I když se o přijetí na vysokou školu mohou ucházet i absolventi jiných škol než gymnázií, členové expertního týmu soudí, že přijímací proces tyto uchazeče s výjimkou velmi úzkého okruhu vybraných středních škol diskriminuje, a tato diskriminace pokračuje i během studia, protože vysokoškolská výuka nebere dostatečně v úvahu odlišné vzdělávací zázemí studentů, kteří přišli z jiných škol než gymnázií. Žádné ze středních odborných učilišť také reálně nepočítá s tím, že by někteří z jejich absolventů mohli aspirovat na vysokoškolské studium. Expertní tým je však toho názoru, že přijetí na vysokou školu by mělo být za spravedlivých a rovných podmínek umožněno každému uchazeči, který má předpoklady k úspěšnému dokončení, bez ohledu na to, z jaké střední školy přichází. Je na vysokých školách, aby to zajistily, a střední školy by se měly postarat, aby jejich studenti našli k vysokoškolskému studiu větší odvalu.

Při jakékoli úpravě přijímacího řízení na vysoké školy by se mělo pamatovat na to, aby se součástí kritérií, k nimž se při přijímání přihlíží, staly i výsledky, kterých uchazeč dosáhl při stážích v praxi. Jestliže bude zavedeno - a domníváme se, že by to zavedeno být mělo - že všichni žáci škol vyšší sekundární úrovně bez ohledu na typ školy stráví určitou významnou část svého studia důvěryhodnou učební praxí na některém pracovišti, pak má-li být taková praxe brána zejména na gymnáziu vážně, musí se k ní přihlížet při přijímání na vysokou školu. Bylo by ostatně v zájmu vysokých škol samotných, aby měly při přijímání k dispozici širší okruh dokladů o uchazečových schopnostech a motivaci, než kolik jich lze získat z písemné zkoušky.

Financování terciárního studia

I když nelze nic namítat proti tomu, chtějí-li někteří lidé za vzdělávání svých dětí platit soukromým školám, lze tvrdit, že hlavní odpovědnost za financování školní výchovy až do skončení docházky do školy sekundární úrovně by měl nést stát vzhledem k tomu, že téměř veškerá mládež tohoto stupně dosahuje. Maturitní vysvědčení se už pomalu stává dokladem o minimálním stupni kvalifikace, i když studium na škole vyšší sekundární úrovně už nepatří do povinné školní docházky. Jinými slovy, stát by měl krýt náklady počátečního vzdělávání svých občanů až do maturity včetně, kdy teprve nabývají základních životních schopností a otevírá se jim cesta do praktického života.

Tabulka 8. Výdaje na vzdělávání 1 studenta škol různé úrovně, 1993 (výdaje na studenta školy primární úrovně = 100 %)

	Předškolní výchova	Primární vzdělávání	Sekundární vzdělávání	Terciární vzdělávání
Česká republika	111	100	126	318
Průměr zemí	100	100	134	253
OECD				

Pozn.: V rámci terciárního sektoru v České republice činily příslušné údaje za vzdělání univerzitní úrovně 358 a za neuniverzitní terciární vzdělávání 121. Údaje o těchto složkách terciárního vzdělávání za země OECD nemá smysl uvádět, jelikož téměř polovina zemí údaje v takto desagregované podobě neposkytuje.

Pramen: OECD. *Education at a Glance, Indicators, 1996.*

Zcela jinak je tomu u studia na školách terciární úrovně, které má v České republice výrazně selektivní rysy. Existuje zřetelná potřeba rozšíření kapacity terciárního sektoru a diverzifikace jeho programů v zájmu lepšího přizpůsobení požadavkům společenského a hospodářského života. Rozvoj a diverzifikace budou ovšem něco stát. Část vzniklých nákladů by bylo možné krýt zvýšením efektivity terciárního vzdělávání, neboť náklady na jednoho vysokoškolského studenta jsou v porovnání s náklady na jednoho žáka u ostatních stupňů školské soustavy zvláště vysoké (viz tab. 8), i když nelze podceňovat obtíže s mezinárodním srovnáváním těchto nákladů. Z faktu zvláště vysokých nákladů na jednoho vysokoškoláka však vyplývá, že veřejný sektor výrazně podporuje každého, kdo se dostal na vysokou školu, zejména když se přihlédne k tomu, že absolventi vysokých škol mají poměrně vysoké příjmy. Ke krytí části nákladů vyvolaných rozšířením a diverzifikací vysokoškolského sektoru by proto mohli přispět samotní studenti. Aby se zabránilo znevýhodnění studentů z rodin s nízkými příjmy, část peněz získaných ze školného by se mohla použít k jejich podpoře. Jiným opatřením zabraňujícím tomu, aby se placením školného neodradila od studia část potenciálních studentů, by mohl být odklad placení až na dobu po skončení studia a dosažení určité úrovně příjmu.

Zvyšování kvalifikace učitelů

Učitelé hrají při přechodu mladých lidí ze školy do zaměstnání klíčovou úlohu. Vedle toho, že mladým lidem předávají potřebné znalosti a dovednosti, jim také pomáhají a radí při volbě další životní cesty. Nelze pochybovat o tom, že dramatické změny, kterými Česká republika a její školská soustava prošla, znamenaly pro učitele a školské pracovníky vůbec značnou zátěž. Skutečnost, že prudké změny zvládli a úroveň vzdělávání zřejmě udrželi, ba zvýšili (jak například ukázalo velmi vysoké ohodnocení českých studentů při mezinárodním průzkumu úrovně znalostí matematiky a přírodních věd, provedeném IEA v roce 1994), výmluvně hovoří o lásce k povolání a adaptační schopnosti českého učitelstva. U učitelů některých předmětů, zejména na humanistické větvi a v odborné přípravě pro takové obory, jako peněžnictví, bylo vzhledem k zavádění zcela nových kurikul nutné kompletní přeškolení. Tím, že školy získaly mnohem větší autonomii, byli ředitelé a učitelé

poprvé postavení před úkol samostatně plánovat školní kurikula, navazovat kontakty s rodiči a zaměstnavateli, a zajistit vlastní školní management. Schopnost českých učitelů na sobě pracovat je pozoruhodná tím více, vezme-li se v úvahu, že ve srovnání s učitelstvem v ostatních členských zemích OECD jsou poměrně staří (viz tab. 9)

Tabulka 9. Procento studentů osmého ročníku vyučovaných matematice učiteli s různou délkou učitelské praxe, 1994

Délka praxe	0-5 let	6-10 let	11-20 let	více než 20 let
Česká republika	12	9	17	62
Průměr za země OECD	16	14	34	36

Pramen: International Association for the Evaluation of Education Achievement (Mezinárodní sdružení pro hodnocení úspěchů ve vzdělávání - IEA)

Existují doklady potvrzující, že s rozšířením školské autonomie počátkem 90. let se učitelé začali intenzivně angažovat v reformě studia, v posledních letech však jejich nadšení, jak se zdá, poněkud pomaslo. Tento dojem jsme si alespoň odnesli z besed se zástupci učitelských odborů; názory jednotlivých učitelů a odborů na celý proces změny by si možná zasloužily podrobnější rozbor. V této souvislosti třeba připomenout, že příprava a další vzdělávání učitelů by měly být předmětem neustálého sledování a zvláštní pozornosti, zejména se zaměřením na osvojení schopnosti navrhnout, učit a hodnotit nová kurikula, osvojení vědomostí o prudce se měnícím světě práce, uvědomění si nutnosti těsné spolupráce se zaměstnavateli, atp. Bylo by možná žádoucí, aby se v rámci programu dalšího vzdělávání a profesního růstu některým učitelům umožnilo pracovat po dobu až jednoho roku v praxi, čímž by si na základě přímé zkušenosti prohloubili své vědomosti o moderních požadavcích v pracovní sféře, a zlepšila by se vzájemná komunikace mezi školami a podniky. Tyto stáže by mohly být financovány společně z prostředků školství i podniků. Stálo by možná také zato přimět zkušené pracovníky z podniků k tomu, aby strávili nějakou dobu ve školách a spolupracovali s učiteli na přípravě nových kurikul a na lepším propojení mezi výukou ve třídách a profesní praxí v podnicích.

Celostátní standardy, evaluace a kvalifikace

Silným dojmem zapůsobila na expertní tým dramatická proměna, jakou prodělalo české školství od systému vysoce centralizovaného k soustavě poskytující jednotlivým vzdělávacím institucím vysoký stupeň autonomie. Na tom, jaká je jednotlivá škola či jiná vzdělávací instituce, v centralizovaném systému příliš nezáleželo. Jakmile je však nějaká instituce za svou činnost sama odpovědná, vyvstává otázka, jakou podobu má vlastně taková instituce mít, aby byla s to splnit širokou paletu toho, co od ní současná společnost očekává. Musí mít určitou velikost, správní aparát zvládající finanční hospodaření, musí sestavit vhodný učební program, hodnotit efektivitu vlastní činnosti i práci učitelů řídicích se vlastními profesionálními principy. Jinými slovy, má-li taková instituce splnit očekávání vyplývající z její autonomie, musí prokázat, že vyhovuje určitým kritériím a je schopna působit v rámci celostátního systému.

Jakmile je tento systém ustaven a jsou určena i hodnotící kritéria, je na vzdělávacích institucích, aby prokázaly, že jsou s to těmito kritériím vyhovět. Evaluační systém zahrnuje kontrolu finančního hospodaření, kurikulární ukazatele, certifikační procedury a standardy, kterých má být dosaženo. Menší školy nemusí být vždy schopny tato kritéria splnit a budou se muset spojit s velkými školami, případně vytvářet celé sítě škol. Jejich personál bude nutné vyškolit v řízení, v posuzování kurikul a v evaluaci. Školy se budou muset naučit respektovat důležitost údajů a analýz, až budou musit svým

klientům (žákům, jejich rodičům, zaměstnavatelům a vládě) prokázat, že pracují efektivně a že poskytují kvalitní vzdělání. Čím větším stupněm nezávislosti disponuje vzdělávací instituce placená z peněz daňových poplatníků, tím musí být její činnost průhlednější a veřejnému posouzení přístupnější. K tomuto účelu bude zapotřebí shromažďovat příslušné údaje a širší veřejnosti podávat zprávy o činnosti podle závazného obecného vzoru. Je na vládě, aby stanovila pravidla této bilanční činnosti a povinnosti, které z toho vyplývají pro instituce, jimž byla poskytnuta větší autonomie.

Na centrální úrovni českého školského systému jsou si těchto obecných principů týkajících se povinností vyplývajících z autonomie škol dobře vědomi. Značné úsilí se zde věnuje zejména nalezení mechanismů, které by umožňovaly rozvoj institucionální autonomie a zároveň zajišťovaly společnou odpovědnost škol a ministerstva školství za to, že tato autonomie bude působit v souladu se zájmy žáků i celé společnosti. V následujících částech zprávy se budeme blíže zabývat povahou této sdílené odpovědnosti v souvislosti s usnadňováním hladkého přechodu ze školy do zaměstnání

Zabezpečení kvality

Jedním z klíčových prvků každé vzdělávací soustavy je mechanismus, kterým se zajišťuje její kvalitní fungování. Kvalita neexistuje ve vzduchoprázdnu - musí se opírat o shodný názor na cíle vzdělávání a o spolehlivé údaje ukazující, zda bylo přijatých standardů také dosaženo.

Jako akreditace se označuje proces, kterým se zajišťuje, aby se vyučování jednotlivých předmětů posuzovalo podle dohodnutých standardů a aby žáci dosahovali v těchto předmětech dohodnutých standardů znalostí a dovedností. Je věcí vlády, aby určila, kdo všechno se má na standardech dohodnout a z čeho se má přitom vycházet; v každém případě by však práce na standardech neměla být pouze záležitostí učitelů, a měli by se jí konec konců účastnit i podniky, které budou absolventy škol jednou zaměstnávat. V dynamicky se rozvíjející společnosti, která chce obstát ve světové konkurenci, musí standardy používané při akreditačním řízení odpovídat tomu nejlepšímu, s čím se lze v místní, celostátní či mezinárodní praxi setkat. V zásadě není možné, aby si jednotlivé školy určovaly své výkonnostní standardy samy, jestliže se od jejich absolventů očekává, že budou na stejné úrovni jako absolventi jiných škol téže země nebo z jiných zemí. Evaluace je proces širokého dosahu, jehož prostřednictvím mohou vzdělávací instituce přesvědčit své klienty o tom, že plní vyčtené úkoly a cíle a že svým žákům poskytují kvalitní vzdělání.

Celostátní standardy

S rostoucím tlakem trhu práce a růstem nezaměstnanosti, s prudce se měnícími požadavky kladenými na pracovníky a se stále větší nutností stěhovat se tam, kde se příležitost k práci právě nabízí, vzrůstá i význam certifikačního procesu a kontroly kvality, který by byl zabudován do systému vzdělávání. V tomto kontextu pak nabývá rozhodujícího významu srovnatelnost výkonů dosahovaných jednotlivými školami a jejich shoda s tím, co od škol očekávají zaměstnavatelé. Zkušenosti z jiných zemí skutečně ukazují, že nejúčinnějším nástrojem k podpoře flexibility a mobility studentů a zajištění stejných předpokladů pro získání zaměstnání všem studentům je zavedení celostátně platných standardů a jediného, pro všechny školy závazného certifikačního systému.

Velmi záleží na tom, aby se tvorby standardů zúčastnili také zaměstnavatelé a zástupci odborů a aby se za certifikační systém plně postavili. Zkušenosti ukazují, že čím těsněji se zaměstnavatelé zapojí do tvorby standardů a do přípravy kurikul, tím spíše lze očekávat, že žáci dosáhnou jasně vyčtených studijních cílů, a že čím více se studentům umožní pořádně se seznámit s prací v některém podniku, tím méně nejistoty co do vzájemných očekávání pak panuje mezi zaměstnavatelem a studentem po vstupu do zaměstnání, a celý přechod ze školy do praktického života probíhá hladce. Základním rysem tohoto přechodu jsou partnerské vztahy: mezi školou a celým vzdělávacím systémem, žákem a jeho rodiči, a zaměstnavatelem či podnikem. Je věcí každé země, aby tyto vztahy upravila způsobem nejlépe vyhovujícím jejím potřebám. Ať však tyto vztahy nabývají jakékoli formy, musí se opírat o

otevřený, průhledný, celostátně závazný certifikační systém a standardy, plně respektované všemi zúčastněnými stranami.

Jestliže se vyučování řídí standardy, které si stanovila škola sama a které neodpovídají závazným či při přijímání do pracovního poměru běžně uplatňovaným požadavkům, a jestliže dovednosti, které žáci ve škole získali, mají jen malou souvislost s tím, co se od nich v práci očekává, pak jejich přechod do praktického života asi nebude hladký. Vyučování jednotlivým předmětům musí odpovídat potřebám pracovního trhu, což vyplývá z obecného cíle, že vzdělávání má vychovávat k občanství a připravovat pro plnohodnotný život v dospělosti. To však vyžaduje, aby se asi tak dva roky předtím, než mladý člověk začne hledat své první zaměstnání, soustředila veškerá pozornost na to, aby si skutečně osvojil všechny dovednosti k získání zaměstnání nezbytné, a aby byl s to uspokojit očekávání, která na něho jako nového pracovníka bude zaměstnavatel klást. Jsou-li zaměstnavatelova očekávání v tomto ohledu nerealistická, pak to znamená, že se v soustavě standardů dokonale nevyzná anebo že spolupráce mezi školou a zaměstnavatelem nebyla dostatečně těsná.

Členové expertního týmu mají sice pochopení pro snahu českých lidí co nejvíce se vzdálit od předcházejícího centralizovaného systému a od všeho, co souviselo s plánovaným hospodářstvím, za ještě důležitější však pokládají najít i v tržním hospodářství cestu ke stanovení výkonnostních standardů a zajistit jejich dodržování, což v oblasti vzdělávání znamená vybudovat celostátní soustavu, podle jejíž principů musí všechny školy pracovat a vyučovat ve shodě s celonárodními potřebami. Tento přístup se svými cíli i způsobem uskutečňování naprosto liší od toho, co zde bylo před rokem 1990, a nesmí se proto zaměřovat s nějakým návratem k centralistickému rozhodování. Rozhodovat se má na místní úrovni, avšak podle společných celostátních zásad.

Vzdělávací standardy odpovídající potřebám tržního hospodářství kladou důraz na preference zaměstnavatelů a zaměstnanců, na flexibilitu pracoviště a vykonávané práce, avšak se zárukou, že zaměstnanec disponuje schopnostmi odpovídajícími dohodnuté úrovni. Podle názoru členů expertní skupiny je nezbytné, aby byla co nejrychleji zavedena celostátní soustava standardů a akreditačních postupů. Pouze v rámci obecně přijatých principů může školská autonomie působit způsobem odpovídajícím nejlepšímu zájmu žáků a celé společnosti, přičemž jednou z nejdůležitějších součástí parametrů školské soustavy jsou pravidla akreditace a certifikace.

Národní kurikulární rada

Členové expertní skupiny sdílejí názor, z něhož vycházelo doporučení zprávy OECD o národní politice ve vzdělávání z roku 1996, aby byla ustavena národní kurikulární rada. Za výrazného přesunu pravomocí na školy vyvstává potřeba existence širšího reprezentativního orgánu, který by si vůči vládě zachovával patřičný odstup a radil by při určování obecných kurikulárních cílů, při jejich soustavném přizpůsobování měnícím se potřebám mládeže, měnícím se společenským podmínkám a požadavkům národního hospodářství, a při stanovení standardů umožňujících posoudit, zda práce škol vytčeným cílům odpovídá. Ve své odpovědi na zmíněnou zprávu z roku 1996 představitelé ministerstva školství sice návrh na účast partnerů při tvorbě kurikulů přivítali, zároveň však upozornili na obtíže při zřízení takového participačního orgánu, protože "přetrvává kritika krajností centralizovaného rozhodování". Podle našeho názoru by ustavení národní kurikulární rady nemělo takové obavy vyvolávat, jestliže bude z jejího statutu vyplývat, že vydává pouze obecné směrnice a pokyny poskytující školám, spolupracujícím při jejich realizaci s místními sdruženími typu obchodních a průmyslových komor, dostatečnou volnost a nezávislost. Cílem by mělo být dosažení celostátní koherence při vstřícnosti vůči místním potřebám a příležitostem.

Případné obavy z toho, že s ustavením takové rady by se znovu vracelo nebezpečí krajně centralizovaného rozhodování, by bylo možné rozptýlit omezením jejího funkčního období na předem stanovenou dobu (řekněme pět let), po níž by byla její činnost podrobena nezávislému posouzení a v případě, že by se ukázala jako neuspokojující, rada by mohla být zrušena nebo podstatně rekonstruována.

Budou-li zásadní důvody pro ustavení národní kurikulární rady přijaty, bude vláda České republiky stát před důležitým rozhodnutím, mají-li se ustavit dvě samostatné kurikulární rady - pro základní vzdělávání a pro vzdělávání na vyšší sekundární úrovni - které by měly povinnost vzájemně spolupracovat, anebo se kurikulární problematika celé školské soustavy má svěřit do pravomoci jediné rady. Z důvodů, o nichž se záhy zmíníme, dáváme přednost prvnímu řešení.

Zlepšení systému rozhodování

Struktura ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

Pro období po roce 1990 byla charakteristická širší autonomie škol, decentralizace řízení a podstatné zvýšení počtu vzdělávacích institucí včetně mnoha soukromých škol. Situace se značně změnila zejména pro odborné školy, které byly v roce 1996 převedeny z podřízenosti řadě různých ministerstev pod výhradní kompetenci ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Klíčová rozhodnutí týkající se vzdělávání je od té doby možné přijímat v rámci téhož ministerstva, a předpoklady pro koordinovanou politiku všech institucí zúčastněných na vzdělávání a profesní přípravě se tudíž podstatně zlepšily.

Dnešní organizační struktura ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, s náměstkami odpovědnými za hlavní sféry působnosti, se zdá vhodná vzhledem k tématické šíři rozhodnutí, která je třeba za současného stavu přijímat. Tato organizační struktura si možná vyžádá úpravy, uskuteční-li se některé z námětů, které navrhuje, tyto úpravy by však měly být spíše důsledkem změn a nikoli jejich zdrojem, a tomu by mělo odpovídat i jejich načasování. Jde hlavně o to, aby struktura rozhodování byla koncipována s ohledem na realizaci úkolů českému vzdělávacímu systému vytčených, jako je například přenesení pravomoci na samotné školy, kurikulární politika, monitorování kvality a přidělování finančních zdrojů.

Navrhujeme, aby se v rámci ministerstva školství posílilo zaměření na celoživotní učení. V blízké budoucnosti nabude celoživotní učení ve všech svých aspektech velké důležitosti, v neposlední řadě právě v České republice s jejím klesajícím podílem mladé populace a převratnými změnami hospodářské a společenské struktury, které budou nutně pokračovat. Problematikou celoživotního učení by se proto měly pozorně zabývat všechny příslušné odbory ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, ať už jde o odbor základního školství, vysokých škol nebo odborného vzdělávání a profesní přípravy. V současné době je odpovědnost za celoživotní vzdělávání svěřena odboru vysokých škol, bylo by však vhodnější zřídit menší pracoviště, které by se staralo o to, aby zásady celoživotního učení nacházely odezvu v politice a programových cílech celého ministerstva. Toto pracoviště by také muselo udržovat těsný kontakt s ministerstvem práce a sociálních věcí, protože otázkou celoživotního učení se musí stejně aktivně jako školské instituce zabývat i úřady práce. Pracoviště by mohlo být zřízeno na určitou přesně stanovenou dobu, třeba pět let, přičemž jeho úspěch by se posuzoval podle toho, do jaké míry orientace na celoživotní učení pronikla do všech oblastí práce ministerstva.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy zřídilo řadu institucí, jejichž účelem je poskytování informací a analýz, případně poradenství v oblasti vzdělávací politiky. Expertní tým navštívil dvě takové instituce - Výzkumný ústav odborného školství a Ústav pro informace ve vzdělávání. Domníváme se, že činnost těchto institucí má základní význam pro další rozvoj českého školství, že však jejich postavení z hlediska utváření vzdělávací politiky je poněkud nejasné a že jejich zapojení do práce ministerstva by mělo být jednoznačnější. Připojujeme se proto k doporučení zprávy OECD o národní politice ve vzdělávání z roku 1996, aby úloha a působení těchto institucí byly vymezeny zřetelněji. Vyjasnění by si zasloužilo postavení těchto ústavů vůči ministerstvům a ministrům, jejich povinnosti a pravomoci v oblasti shromažďování informací, a jejich finanční závislost na vládě.

Mezirezortní spolupráce

Ke zlepšení přechodu mladých lidí ze školy do praktického života je zapotřebí těsné spolupráce mezi vzdělávací politikou a politikou zaměstnanosti. V Austrálii a ve Velké Británii byl v zájmu dosažení jednotné politiky zřízen samostatný rezort pro školství a zaměstnanost. Pokud jde o Českou republiku je potěšující, že obě příslušná ministerstva spolupracují, jak o tom například svědčí dohoda o vzájemném předávání informací a o koordinaci informačních a poradenských služeb. Jde o důležitý krok ke sladění potřeb pracovního trhu a vzdělávacích potřeb mladých lidí. Formální dohoda mezi zmíněnými ministerstvy by měla být v pravidelných intervalech aktualizována, a o obdobných dohodách by se mělo uvažovat mezi úřady práce a školami na místní resp. okresní úrovni, přičemž školní inspektoráty by mohly uzavírání těchto dohod monitorovat.

Pokud jde o přiměřenou dělbu odpovědnosti mezi ministerstvy školství a práce, zdá se vhodnější, aby se ministerstvo práce a sociálních věcí do odborného vzdělávání a učňovské přípravy samo přímo nezapojovalo. Jeho orgány by měly spíše iniciovat rozšíření profesní výuky a rekvalifikace na nové oblasti, ať už prostřednictvím státních škol nebo soukromých institucí. Zřízení dalšího vládního orgánu odpovědného za odborné vzdělávání a profesní přípravu by však bylo kontraproduktivní. Některé země se sice přikláněly k tomuto řešení, když se jim zdálo, že dosavadní soustava vzdělávání a odborné přípravy nevyhovuje, nicméně i v takovém případě je vhodnější a úspornější existující systém reformovat, než vedle něho zřizovat další státní soustavu odborné profesní přípravy.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy by také mělo pokračovat v rozvíjení úzké spolupráce s dalšími ministerstvy, pokud zajišťování náležité profesní přípravy je důležité pro podniky spadající do jejich rezortu, což platí například o dopravě, zdravotnictví, zemědělství, energetice a životním prostředí. Ministerstvo školství by mělo od orgánů těchto ministerstev vyžadovat konzultace a zapojit do rozhodování i jejich představitele, čímž by se závčas zajistilo splnění budoucích potřeb v oblasti přípravy kádrů a mladí lidé by byli nejlépe připraveni k přechodu ze školy do zaměstnání. Pravidelně by se měli scházet také samotní ministři příslušných rezortů.

Posílit partnerské vztahy mezi průmyslem a školstvím

V České republice existovala dlouhá tradice spolupráce mezi průmyslovými podniky a školami. Kromě toho byly před rokem 1990 některé učňovské školy (učiliště) umístěny přímo ve velkých závodech a jimi byly také podle požadavků ministerstev (například ministerstva zemědělství nebo stavebnictví) řízeny. V poslední době byla mnohá z těchto učilišť zrušena anebo převedena do správy ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Přesto z diskusí se zástupci velkých podniků, jako Orion, Škoda a Chemogroup, jasně vyplynulo, že učňovské školství zůstává důležitou složkou jejich úsilí o přípravu kádrů. Učiliště v nich působí se souhlasem ministerstva školství jako soukromé školy i nadále.

V současné kritické fázi transformace je nezbytné, aby vztahy mezi školami a různými společenskými partnery (zaměstnavateli a jejich sdruženími, zaměstnanci, odbory a vládou prostřednictvím jednotlivých ministerstev), jakož i mezi školami a jejich klienty (žáky a jejich rodiči) spočívaly na pevné základně. Expertní tým měl příležitost seznámit se s mnoha příklady, kdy se tyto vztahy rozvíjejí úspěšně, přesto se však domnívá, že by bylo záhodno dodat těmto vztahům závaznější formu, aby každý, kdo je na vzdělávání budoucích občanů této země bezprostředně zainteresován, věděl, co se ve školství děje a mohl z titulu svého postavení jeho fungování ovlivnit.

Vysoce kvalitní práce vzdělávacích institucí je hlavní podmínkou toho, uskuteční-li se v praxi záměry zákonodárce a rady, s nimiž přicházejí klíčoví partneři. Pouze pochopí-li školy vlastní smysl směrnic a pokynů a ztotožní-li se s ním, budou je realizovat způsobem, jaký byl zamýšlen. Proto je tak důležité, aby se rozhodování o cílech státní vzdělávací politiky účastnili i učitelé.

K usnadnění přechodu ze školy do zaměstnání je nezbytná spolupráce mezi školami a podniky (široce vymezenými), která může probíhat na různých úrovních, počínaje zdola spoluprací školy s místními zaměstnavateli, přes okresní a krajskou úroveň až k úrovni celostátní, kdy jde o formulaci národní vzdělávací politiky a politiky zaměstnanosti.

Na místní úrovni se školy a zaměstnavatelé mohou dohodnout o pracovních stážích žáků v závodech, o společném využívání zdrojů, a prostřednictvím školní rady se zaměstnavatelé mohou účastnit na tvorbě vzdělávacího programu školy. Příkladem partnerství na této úrovni je spolupráce mezi podnikem Orion a místními školami, kterým podnik nabízí pracovní přípravu pro povolání "cukrář" jako doplněk vzdělávání ve škole. Regionální (okresní, krajská) úroveň partnerství zahrnuje spolupráci škol a podniků na usnadnění přechodu ze školy do zaměstnání všem mladým obyvatelům regionu. Příkladem této spolupráce může být projekt "Most" probíhající v Mostě (viz vložku 1), kde na čtyřpůlměsíčním programu určeném pro nezaměstnanou mládež plně participují místní zaměstnavatelé. Mohou přitom zastupovat svá zaměstnavatelská sdružení anebo zakládat kroužky, v nichž se "za kulatým stolem" diskutuje o otázkách učňovské výchovy a jiných záležitostech odborného vzdělávání. Školy na této úrovni by se měly spojit a celý proces "popohánět". Podniková sféra by měla být na této úrovni zastoupena v kurikulárních rázech a poskytovat školám informace o vývojových tendencích v příslušném odvětví.

Na třetí - celostátní - úrovni by se mohly řešit otázky týkající se zabezpečení dostatečného počtu kvalifikovaných pracovních sil pro národní hospodářství. V některých zemích je tato konzultační činnost pro vládu značně formalizovaná, s poradními sbory, které se spolu se všemi zainteresovanými partnery scházejí k projednání otázek vzdělávací politiky, navrhují rámeček, v němž má fungovat celá vzdělávací soustava, a obvykle jsou také místem, kde se zevrubně analyzují různá opatření předtím, než se předloží k politickému rozhodnutí na vládní úrovni.

Samostatná organizační struktura pro post-základní vzdělávání

Členové expertního týmu zaznamenali nedávné prodloužení povinné školní docházky v základní škole na devět let a plně tuto změnu podporují. Jde o období, v němž si mladí lidé osvojují základní dovednosti a získávají znalosti, které jim umožní stát se plnohodnotnými členy české společnosti. I když by se už v tomto období mělo postupně začít přihlížet k budoucímu profesnímu zaměření, rozhodujícím obdobím pro přípravu na pracovní uplatnění je vyšší sekundární úroveň vzdělávání. Konec základního vzdělávání ve věku kolem 14-15 let znamená zřetelný funkční předěl a dochází k němu v době, kdy se z dítěte postupně stává mladý dospělý člověk.

Nabídka vzdělávacích příležitostí po skončení povinné docházky by měla být flexibilní, zahrnovat širokou paletu vzdělávacích cest a svou skladbou pomáhat mladému člověku nalézt zaměstnání, v němž bude spokojen. Jde o úkol, na jehož řešení se rozmanitým způsobem musí podílet jak žáci, jejich rodiče a učitelé, tak i zaměstnavatelé, odbory a vláda. V této souvislosti by česká vláda měla uvažovat o strukturálním rozdělení organizace vzdělávání na vzdělávání základní a post-základní, přičemž problematikou základního vzdělávání, jeho kurikula, monitorování a jinými úkoly by se zabývalo jedno z oddělení ministerstva školství, které by v jeho činnosti podporovala Národní kurikulární rada pro základní vzdělávání, zatímco post-základní vzdělávání by tvořilo samostatný systém, pro který by bylo vhodné jiné organizační řešení.

Expertní tým se domnívá, že potřebám mladých lidí při jejich přechodu ze školy do pracovního života by se nejlépe vyšlo vstříc, kdyby se veškeré post-základní vzdělávání s celou jeho vnitřní rozmanitostí chápalo jako jediný sektor, spravovaný a ve své vzdělávací politice působící jako integrovaný celek. Pouze při takovém koncepčním přístupu lze zdroje, které jsou k dispozici, rozdělovat spravedlivě a ve shodě s celostátními prioritami, a položit základy k vybudování ucelené soustavy celoživotního učení.

Cesty, které ke splnění tohoto svrchovaně důležitého požadavku volí jednotlivé země, jsou rozdílné. V některých tvoří každý sektor post-základního vzdělávání samostatný organizační celek, nezávisle vládou financovaný podle potřeb jeho institucí a po zvážení vládních priorit. Tento systém funguje obvykle dobře v období růstu a tam, kde existuje zřetelné funkční odlišení mezi jednotlivými sektory. Tak tomu však dnes je jen v několika málo zemích, a vlády jsou stále méně ochotné připustit, aby takové přidělování rozpočtových zdrojů probíhalo příliš nezávisle na odpovědnosti některého ministerstva.

S širším přijetím se začíná setkávat řešení spočívající ve zřízení nezávislého výboru, v němž zasedají představitelé zaměstnavatelů, odborů, občanských sdružení, vlády, a nezávislí odborníci požívající vysoké prestiže. Tento výbor působí jako orgán poskytující odborné konzultace opírající se o posouzení hospodářské situace a zvážení potřeb post-základního vzdělávání jako celku. Své posudky s připojenými doporučeními předává výbor vládě a obvykle je zároveň i zveřejňuje. Potom, co vláda učiní patřičná rozhodnutí, většinou v souvislosti s přípravou rozpočtu, dostává jejich realizaci na starost příslušný odbor ministerstva školství odpovědný za post-základní vzdělávání.

Touto cestou vláda získává odborně podložená stanoviska nezávislé skupiny znalců obeznámených s potřebami vzdělávacího systému i s požadavky hospodářství, celý proces je průhledný a umožňuje zpětnou veřejnou kontrolu, aniž přitom vláda ztrácí vlastní kontrolu nad klíčovými rozhodnutími, která musí vždy zůstat věcí vlády, neboť pouze ona je nakonec lidu odpovědná. S ohledem na tyto přednosti expertní tým českou vládu vyzývá, aby zvážila účelnost ustavení Výboru pro post-základní vzdělávání a profesní přípravu, který by působil jako poradní orgán ve všech záležitostech týkajících se vzdělávání poskytovaného po dokončení povinné školní docházky, včetně jeho financování. Výbor by měl mít nejvýše dvanáct členů zastupujících zaměstnavatele, odbory, vládu, vzdělávací instituce a širší veřejnost. Výběr by měl mít i svého nezávislého předsedu a k jeho ruce i menší sekretariát. Předseda musí mít postavení vysokého vládního úředníka s přímým přístupem k ministrově a členům jeho kabinetu.

Při plnění své poradní funkce týkající se celkového vývoje post-základního vzdělávání a přípravy se Výbor bude muset leckdy obracet s žádostí o speciální konzultace na jednotlivé rady úzce seznámené s problematikou hlavních sektorů post-základního vzdělávání a přípravy. Existují přinejmenším tři takové širší sektory, pro které by měly být zřízeny příslušné rady: vyšší sekundární vzdělávání, terciární vzdělávání, a vzdělávání dospělých spolu se vzděláváním v podnicích. Povinností těchto rad, v nichž by měli být zastoupeni hlavní partneři zainteresovaní na příslušném sektoru a nezávislí experti, by mělo být monitorování vývoje příslušného sektoru a informování Výboru o dlouhodobých potřebách sektoru. Úkolem Výboru by potom bylo shrnutí stanovisek jednotlivých rad do výsledné ucelené konzultace předávané vládě. Pro usnadnění tohoto úkolu by bylo žádoucí, aby členem Výboru byl také předseda každé sektorové rady.

V zájmu snadnějšího dosažení jednotné vzdělávací strategie a zabránění duplicitám doporučujeme, aby počet sektorálních rad byl co možná omezen. Zdá se například, že bude úspornější zahrnout všeobecné vzdělávání i odbornou přípravu pod jedinou Radu pro vyšší sekundární vzdělávání, než zřizovat zvláštní radu pro každý z obou proudů sekundárního školství. Obdobně bude celostátnímu zájmu o rozvoj terciárního vzdělávání poslouženo lépe, bude-li zřízena Rada pro terciární vzdělávání, než kdyby se zřizovaly zvláštní orgány pro univerzitní a pro ostatní části terciárního sektoru. Expertní tým pokládá za zvlášť důležité, aby do poradní pravomoci Výboru a rad spadaly i univerzity. Univerzity představují životně důležitou součást vzdělávací soustavy a za situace, kdy zdrojů je málo, avšak potřeba usnadnit průchod jednotlivými vzdělávacími institucemi je stále naléhavější, není v celostátním zájmu, aby se každý jednotlivý sektor vyvíjel izolovaně od ostatních.

Ve svém tématickém zaměření by Výbor pro post-základní vzdělávání a přípravu mohl vycházet z dílčích odborných expertíz dodaných jednotlivými sektorovými radami a na jejich základě poskytovat vládě pravidelné konzultace k problematice:

- vývojových tendencí a strategii dalšího rozvoje post-základního vzdělávání a odborné přípravy;
- žádoucí úroveň vládní podpory jednotlivých sektorů a veřejných i soukromých vzdělávacích institucí;
- vývoje v oblasti investic, včetně budov a telekomunikací;
- celostátních výkonnostních standardů, akreditace a registrace;
- žádoucí reakce na požadavky pracovního trhu;
- stanovení ukazatelů a monitorování výkonnosti.

Rada pro vyšší sekundární vzdělávání by vedle svých ostatních funkcí mohla působit i v úloze národní kurikulární rady pro daný vzdělávací sektor, přičemž by se případně mohla opírat o stanoviska specializovaných pracovních skupin odborníků anebo týmů zřizovaných ad hoc pro posouzení určité aktuální problematiky. Jak už jsme se zmínili výše, domníváme se, že je žádoucí, aby se problematika kurikula na základní škole řešila odděleně od řešení kurikulární problematiky vzdělávání post-základního, při němž je nutná co nejtěsnější spoluúčast podniků, průmyslu a odborů.

Nebude-li zřízen Výbor o struktuře podobné té, jakou navrhujeme, bude nezbytné ustavit co nejdříve Národní kurikulární radu, přinejmenším pro post-základní vzdělávání. Potřeba celostátně závazného přístupu k tvorbě kurikul, standardů a k evaluaci je z hlediska hladkého přechodu mladých lidí ze školy do zaměstnání stále naléhavější.

Mezi úkoly, které by měl navrhovaný Výbor a jeho rady řešit podle našeho názoru jako prioritní, patří: vymezení úlohy podniků v profesní přípravě; diverzifikace institucí na vyšší sekundární a terciární vzdělávací úrovni; a výběr studentů k vysokoškolskému studiu. Expertní skupina je si ovšem vědoma, že všechny tyto otázky nelze řešit najednou, že je zapotřebí sestavit seznam priorit, a že časový harmonogram musí nakonec stanovit vláda.

132. Expertní tým si je vědom, že jeho návrhy jsou odvážné, předkládá je však v pevném přesvědčení, že vláda potřebuje silný a nezávislý poradní sbor složený ze zástupců zaměstnavatelů, odborů a širší veřejnosti, jehož pomoc by přispěla k tomu, aby její rozhodování o post-základním vzdělávání a profesní přípravě bylo jednoznačnější, lépe odpovídající společenským potřebám, a průhlednější.

5. ZÁVĚRY

Česká republika měla až dosud štěstí v tom, že přes dramatické změny, jimiž od roku 1989 prošla, zůstávala nezaměstnanost nízká a mladí lidé neměli s nalezením zaměstnání větší potíže. S tím, že by tato situace pokračovala do nekonečna, však počítat nelze. S tím, jak v české ekonomice budou probíhat další strukturální změny a bude stále více vystavena tlaku globální konkurence, vzniknou nové požadavky na pracovní síly, vznikne poptávka po nových odborných kvalifikacích, zatímco bude ubývat pracovních příležitostí pro toho, komu bude kvalifikace chybět a kdo nebude ochoten přizpůsobovat se stále se měnícím požadavkům a učit se po celý život. Mladí lidé, kteří dnes studují na školách sekundární úrovně, stráví v práci ještě tři nebo čtyři desetiletí příštího století. Jejich počáteční vzdělávání a profesní příprava by jim měla poskytnout kvalifikaci, která jim umožní vstup na pracovní trh, a zároveň by je měla vybavit a motivovat k tomu, aby se učili po celý další život. Důraz je proto třeba klást na aktivní opatření uskutečňovaná dnes, spíše než na nápravné programy organizované později.

Při zvládání těchto úkolů pomáhá České republice oproti jiným zemím řada příznivých okolností. Úroveň vzdělání je vysoká, obyvatelstvo je sečtělé a kulturně na výši. Pracovní síly mají značně hluboké technické znalosti a dovednosti. Většina lidí si vzdělání a kvalifikace hluboce váží. Zároveň však Česká republika také trpí některými neduhy. Finančních zdrojů se nedostává, učitelstvo je sice zkušené a dobře vzdělané, je však poměrně staré a chybí mu leckdy znalost nových přístupů, pokud jde o náplň a metody vyučování. Školy a jiné vzdělávací instituce mají vysoký stupeň autonomie, což sice může podporovat vstřícnost vůči místním potřebám, klade to však nové nároky na odpovědnost a na monitorování vývoje celého vzdělávacího systému. Existuje značný počet velmi malých škol, a v četných případech jsou učitelé a žáci nuceni pracovat se zastaralým vybavením. Nabídka vzdělávacích příležitostí pro mládež po dokončení studia na škole sekundární úrovně je omezená. Ani zdaleka není objasněna úloha zaměstnavatelů a odborů při rozhodování o vzdělávací politice a v poskytování vzdělávacích příležitostí.

Expertní tým si velice váží otevřenosti, s níž pracovníci ve školství a lidé odpovědní za politiku zaměstnanosti reagovali na otázky nadhozené členy týmu, a oceňuje jejich pozitivní úsilí o vybudování co nejlepšího systému vzdělávání mladých lidí. Pracovníci, s nimiž jsme hovořili, si byli vědomi narůstajících problémů kolem přechodu ze školy do zaměstnání, a projevovali očividnou snahu najít nové cesty k tomu, jak mladým lidem tento přechod co nejvíce ulehčit.

Na základě diskusí a studia písemného materiálu předkládáme soubor návrhů spadajících do tří širších, vzájemně propojených oblastí, jimiž jsou: 1) struktura a nabídka příležitostí k počátečnímu vzdělávání a profesní přípravě; 2) celostátní standardy, evaluace a certifikace; 3) zlepšení v oblasti rozhodování. Společné téma vinoucí se všemi návrhy je potřeba vybudovat silnější partnerské vztahy mezi vzdělávacím sektorem, pracovním trhem a širší společností na všech úrovních - na úrovni školy, okresu či kraje, a na úrovni celostátní. Zkušenosti z mnoha zemí ukazují, že všechna úspěšná řešení přechodu mladých lidí ze školy do zaměstnání vycházela z principu partnerství, a to bez ohledu na institucionální formu přechodu samotného.

Poskytnutí značné autonomie školám a jiným vzdělávacím institucím, jakož i rodičům žáků, k němuž došlo v 90. letech, je třeba přivítat. Národní vzdělávací systém však musí být něčím víc než pouhým součtem výkonů jednotlivých škol a ostatních institucí, posuzovaných navíc jen jimi samotnými. Existence celostátního systému, v němž všechny školy spolupracují; sdružování škol ke zvládání společných úkolů; spoluúčast zaměstnavatelů a společné úsilí o dosažení celospolečenských cílů - to vše může k rozvoji vzdělávání významně přispět. Právě tvůrčí rozvíjení příležitostí na místní úrovni ve vazbě na celostátní vzdělávací soustavu přinese výsledky, na které bude moci být český národ i nadále hrdý.

Potřeba celostátně provázaného vzdělávacího systému je patrná zejména v oblasti vzdělávání a profesní přípravy po skončení povinné školní docházky. Teprve na této vzdělávací úrovni se struktura příležitostí a nabídka vzdělávacích cest začíná komplikovat, potřeba relevance vzdělávání pro praktický život je zřejmější, a náklady vzdělávání jsou vyšší. Z toho důvodu expertní tým doporučuje, aby odpovědné orgány uvážily účelnost oddělení soustavy základního vzdělávání a vzdělávání post-základního, a to jak pro účely financování, tak i při utváření strategie vzdělávací politiky. Tím by se zřetelně odlišilo poskytování vzdělávání základního či povinného, které je zřejmě povinností státu, a vzdělávání post-základního, za něž může spoluodpovídat řada dalších subjektů, které jsou na něm zainteresovány - žáci a jejich rodiče, zaměstnavatelé, budoucí kolegové na pracovišti- a jehož náplň a standardy mnohem těsněji souvisejí s budoucími potřebami ve sféře zaměstnávání. Zatímco u základního vzdělávání může jeho zařazení do struktury ministerstva školství plně vyhovovat, navíc s podporou vhodných konzultativních orgánů, jako je národní kurikulární rada zaměřená na danou vzdělávací úroveň, post-základního vzdělávání a příprava vyžadují organizační strukturu odlišné povahy.

Navázání a udržování dialogu mezi různými zájmovými skupinami je obtížné. V mnoha zemích se řešení našlo v ustavení širokého reprezentativního výboru, poskytujícího vládě soustavné expertízy k problematice vzdělávání a profesní přípravy a přechodu mladých lidí ze školy do praktického života. Výboru napomáhají odborné rady příslušné pro jednotlivé hlavní sektory post-základního vzdělávání a profesní přípravy. Aby se předešlo duplicitám a usnadnila se tvorba vzájemně koherentních strategií, členové expertního týmu doporučují, aby počet těchto rad byl omezen na tři, jejichž tématická náplň by byla o to komplexnější: rada pro vyšší sekundární vzdělávání, pro terciární vzdělávání, a pro vzdělávání dospělých spolu se vzděláváním v podnicích. Expertní tým se domnívá, že tento návrh si zaslouží, aby byl vzat v úvahu, usiluje-li Česká republika o vybudování soustavy celoživotního učení jako záruky její připravenosti ke zvládnutí úkolů, před které ji postaví příští století.

LITERATURA:

HENDRICHOVÁ, J. (1997), *Zpráva o terciárním odborném vzdělávání*, Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy, Praha

ÚSTAV PRO INFORMACE VE VZDĚLÁVÁNÍ (1996), *Školství v pohybu, 1990 - 1995* Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Praha

KLEŇHA, V. a KOVAŘOVIC, J. (1996), *Sekundární vzdělávání v České republice*, příspěvek prezentovaný na konferenci *What Secondary Education for a Changing Europe ?*, Strasbourg, prosinec

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY (1994), *Kvalita a odpovědnost. Program rozvoje systému vzdělávání v České republice*, Praha

NÁRODNÍ VZDĚLÁVACÍ FOND (1997), *Národní zpráva o přechodu mládeže do zaměstnání. Podkladová zpráva za Českou republiku*, Praha

OECD (1992), *Review on Higher Education in the Czech and Slovak Federal Republic*, Paris

OECD (1994), *The OECD Jobs study: Evidence and Explanations, Parts I and II*, Paris

OECD (1996a), *The Transition from Initial Education to Working Life. Thematic Review: Scope, Purposes, Analytical Framework and Procedures*, DEELSA/ED(96)14, Paris

OECD (1996b), *Lifelong Learning for All*, Paris

OECD (1996c), *Reviews of National Policies for Education. Czech Republic*, Paris.

OECD (1996d), *Education at a Glance (Indicator)*, Paris

OECD (1996e), *Education at a Glance (Analysis)*, Paris

Příloha 1: Členové expertního týmu OECD

Marianne Durand-Drouhin
hlavní administrátor
divize vzdělávání a přípravy
Direktoriát pro vzdělávání, zaměstnanost a sociální otázky
OECD
Paříž, Francie

Niels Hummeluhr
bývalý zástupce stálého sekretáře
Ministerstvo školství
Kodaň, Dánsko

Philip McKenzie
hlavní administrátor
divize vzdělávání a přípravy
Direktoriát pro vzdělávání, zaměstnanost a sociální otázky
OECD
Paříž, Francie

Gregor Ramsey
bývalý výkonný ředitel komise pro technické a další vzdělávání
Nový jižní Wales
Sydney, Austrálie

Příloha 2: Členové pracovní skupiny pro přípravu podkladové zprávy předložené Českou republikou

Věra Czesaná (vedoucí pracovní skupiny)
koordinátor a poradce, Národní vzdělávací fond

Jitka Brunclíková
oddělení poradenství, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Jaromír Coufalík
poradce, Národní vzdělávací fond

Jana Hendrichová
Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Jan Hrabě
bývalý poradce generálního ředitele, Svaz průmyslu a dopravy

Jessie Kaštánková
Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Olga Kofroňová
výzkumný pracovník, Výzkumný ústav odborného školství

Felix Koschin
Katedra demografie Vysoké školy ekonomické

Pavel Kuchař
výzkumný pracovník, Institut sociálních věd

Jaroslav Kux
poradce prezidenta, Český statistický úřad

Jaroslav Mullner
místopředseda, Českomoravský odborový svaz pracovníků ve školství

Jan Příbyl
vedoucí oddělení analýz, Ministerstvo práce a sociálních věcí

Jana Švecová
výzkumný pracovník, Středisko vzdělávací politiky

Jiří Vojtěch
výzkumný pracovník, Výzkumný ústav odborného školství